

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Зикова О.М., Бутенко В.Г.

**ВИКОРИСТАННЯ
СХЕМ-МОДЕЛЕЙ ДЛЯ НАВЧАННЯ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ОПИСОВИМ РОЗПОВІДЯМ**

Методичні рекомендації

Суми 2025

УДК 373.2.91.33:81'233(072)

З-60

*Ухвалено до друку Вченою радою
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(протокол № 6 від 27 січня 2025 року)*

Рецензенти:

Кондратюк С.М. кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Харькова Є.Д. кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Зикова О.М., Бутенко В.Г.

З-60 Використання схем-моделей для навчання дітей дошкільного віку описовим розповідям: методичні рекомендації / Укладачі: О.М. Зикова, В.Г. Бутенко – Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2025. – 82 с.

У методичних рекомендаціях подано інформацію, яка містить систематизований теоретико-практичний матеріал, спрямований на забезпечення ефективного впровадження схем-моделей в освітній процес. Наведено конкретні приклади схем, які можуть бути використані в освітньому процесі, зокрема для навчання дітей складати описові розповіді.

Ці матеріали будуть цінними для вихователів закладів дошкільної освіти, здобувачів спеціальності 012 Дошкільна освіта, батьків для індивідуальної роботи з дітьми.

УДК 373.2.91.33:81'233(072)

© Зикова О.М., Бутенко В.Г., 2025

© СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ЗНАЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ СХЕМ-МОДЕЛЕЙ ДЛЯ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ОПИСОВИМ РОЗПОВІДЯМ	5
ЕТАПИ СКЛАДАННЯ ОПИСОВИХ РОЗПОВІДЕЙ ЗА СХЕМАМИ-МОДЕЛЯМИ	7
СХЕМИ ОПИСУ	9
ВИДИ СХЕМ-МОДЕЛЕЙ	24
КОНСПЕКТИ ЗАНЯТЬ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ.....	53

ВСТУП

Освітній процес у закладах дошкільної освіти спрямований на розвиток мовленнєвих навичок дитини, що визначено базовою складовою її успішної соціалізації. Опанування вмінням будувати описові розповіді є важливим етапом у формуванні зв'язного мовлення. Діти, які володіють цими навичками, легше засвоюють інформацію, ефективніше взаємодіють з однолітками та дорослими, а також успішніше адаптуються до подальшого навчання в школі.

Використання схем-моделей як інноваційного підходу в освітньому процесі відкриває нові можливості для покращення якості освіти. Цей метод дозволяє зробити навчання не лише більш ефективним, але й цікавішим, зрозумілішим та системним для дітей. Схеми-моделі є потужним засобом, який забезпечує візуалізацію навчального матеріалу, сприяє його структурованому сприйняттю.

Такий підхід враховує вікові та індивідуальні особливості дітей, що дозволяє налаштувати навчання під їхні потреби. Завдяки цьому відбувається не лише засвоєння нового матеріалу, але й розвиток когнітивних процесів, таких як пам'ять, увага, мислення та уява. Схеми-моделі сприяють формуванню вміння аналізувати, узагальнювати інформацію та логічно її впорядковувати.

Особливе місце цей метод займає у навчанні дітей складати описові розповіді. Схеми-моделі допомагають дітям структурувати власні думки, послідовно викладати інформацію та виділяти головне. Вони є своєрідним дороговказом, який спрощує процес побудови розповіді, зменшує ймовірність плутанини та сприяє розвитку мовленнєвих навичок.

Отже, використання схем-моделей сприяє створенню комфортного й продуктивного освітнього середовища, де дитина відчуває впевненість у власних силах та має можливість розвивати творчі здібності.

ЗНАЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ СХЕМ-МОДЕЛЕЙ ДЛЯ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ОПИСОВИМ РОЗПОВІДЯМ

Формування мовленнєвої компетентності в дітей дошкільного віку є однією з основних задач сучасної дошкільної освіти, оскільки мовлення є важливою складовою для розвитку комунікації, мислення, емоційного та соціального розвитку дитини. У цьому контексті навчання дітей описовим розповідям набуває особливої значущості, адже такий вид мовлення сприяє розвитку логічного мислення, збагаченню словникового запасу та формуванню навичок зв'язного викладу думок. Описове мовлення також активно впливає на творчі здібності дітей, оскільки дає можливість не лише описувати оточуючі предмети чи явища, але й створювати власні історії, вигадувати сюжети та виражати уяву.

Використання схем-моделей в навчанні описовим розповідям є надзвичайно актуальним. Однією з основних переваг такого підходу є візуалізація інформації, яка допомагає дітям краще структурувати власні думки. Діти, як правило, мислять образами, тому візуальні матеріали стають для них зрозумілими і зручними. Візуальні схеми допомагають дітям організувати власну розповідь, розставити акценти і чітко вибудувати послідовність подій. З таким підходом, діти не лише краще сприймають інформацію, а й вчаться складати логічні й зв'язні описи.

Схеми-моделі також сприяють формуванню алгоритму дій у дітей при створенні описових розповідей. Крок за кроком орієнтуючись на елементи схеми, вони вчаться дотримуватися логічної послідовності, розвиваючи навички конструктивного мовлення; вчаться не тільки наводити деталі, а й розуміти, як побудувати розповідь, що є важливим етапом розвитку мовлення.

Крім того, схем-моделі можна легко адаптувати до індивідуальних особливостей кожної дитини. Враховуючи рівень її розвитку, інтереси та можливості, схеми можна змінювати й підлаштовувати під потреби кожної дитини, що дозволяє зробити навчання більш ефективним і комфортним.

Інтеграція схем-моделей у різні види діяльності, зокрема на заняттях з розвитку мовлення, у грі чи в процесі художньої творчості, дозволяє забезпечити комплексний підхід до навчання. Це допомагає не лише збагачувати мовлення дітей, але й сприяє розвитку їхніх творчих здібностей, уяви та фантазії. Схеми, використані під час таких занять, стимулюють дітей до активної діяльності та до створення власних творчих ідей.

Використання схем-моделей також стимулює пізнавальну активність дітей. Вони не просто відтворюють інформацію, а активно працюють з нею, створюючи власні варіанти розповідей. Це сприяє розвитку критичного мислення, оскільки діти вчаться аналізувати різні варіанти розвитку подій і вибирати найбільш логічні та зрозумілі.

Важливою перевагою схем є можливість інтерактивного навчання, де діти активно включаються у процес створення і коригування схем під час занять. Це створює сприятливу атмосферу для самовираження та підтримує інтерес до навчального процесу, адже діти відчують, що їхні думки та ідеї важливі для створення власного освітнього продукту.

Завдяки схемам, діти вчаться одночасно тримати в голові кілька важливих аспектів описової розповіді – час, місце, події, учасники. Це сприяє розвитку здатності до багатозадачності та збереження когнітивної гнучкості, що є важливими навичками для майбутнього навчання та життя.

Отже, використання схем-моделей є не лише засобом для полегшення процесу навчання описовому мовленню, але й потужним засобом для всебічного розвитку дітей, включаючи розвиток їхніх когнітивних, соціальних і творчих здібностей.

ЕТАПИ СКЛАДАННЯ ОПИСОВИХ РОЗПОВІДЕЙ ЗА СХЕМАМИ-МОДЕЛЯМИ

Етапи можна подати в кілька послідовних кроків, які допомагають дітям дошкільного віку організувати власні думки, структуровано описати об'єкти або події та створити логічно послідовні розповіді. Використання схем-моделей полегшує цей процес і сприяє розвитку навичок зв'язного мовлення. Ось основні етапи:

1. Підготовчий етап. Ознайомлення з темою і схемою.

На цьому етапі важливо пояснити дітям, що вони будуть описувати, що саме є основою їхньої розповіді. Для цього можна використовувати схему, яка містить основні запитання: **хто, що, де, коли, що відбувається**. Цей етап передбачає:

- пояснення основних елементів, які потрібно буде описати (наприклад, об'єкти, їхні ознаки, дії тощо);
- ознайомлення з конкретною схемою або зразком, який допоможе організувати матеріал у розповіді.

2. Збір матеріалу. Спостереження та уточнення деталей.

Діти повинні звернути увагу на деталі об'єкта чи явища, яке вони будуть описувати. На цьому етапі важливо, щоб діти:

- спостерігали за об'єктами або подіями, задаючи собі питання, як вони виглядають, які їхні характеристики (колір, форма, розмір тощо);
- визначили основні деталі, які будуть введені до розповіді, наприклад, особливості предметів, їхнє оточення, дії та взаємодії.

3. Планування розповіді. Побудова схеми.

На цьому етапі за допомогою схем-моделей діти починають організовувати власні думки і визначати, що і в якому порядку вони будуть описувати. Схема дає наочний план, за яким діти мають будувати свою розповідь. Зазвичай схема охоплює:

- визначення основних учасників (хто є героями розповіді);
- опис місця та часу (де і коли відбувається дія);
- опис подій або дій (що відбувається, які зміни відбуваються);
- опис деталей (які особливості важливі для повного уявлення).

4. Створення розповіді. Опис предметів або подій.

Діти за схемою починають складати власний текст, поступово додаючи інформацію:

- вони починають з основних елементів (представлення героя, місця, часу);

- далі описують події та зміни, що відбуваються;
- поступово вводять деталі, які важливі для повного уявлення про описуване.

5. Презентація та обговорення. Пошук нових ідей.

На цьому етапі діти можуть презентувати власні розповіді один одному або дорослим, що сприяє розвитку комунікативних навичок:

- вони можуть ділитися власними історіями з іншими дітьми, обговорювати власні описи;
- важливо обговорити, які частини розповіді були чіткими та цікавими, а які потребують уточнення або доопрацювання.

6. Рефлексія: Оцінка результатів

Наприкінці процесу діти разом з вихователем можуть оцінити, наскільки успішно вдалося побудувати логічну, послідовну і детальну розповідь:

- бесіда про те, що під час складання розповіді було найбільш цікавим або складним;
- підведення підсумків і визначення, про що ще б хотілось розповісти у майбутньому.

СХЕМИ ОПИСУ

Схема опису овочів

1. Назва овоча: «картопля», «морква», «капуста», «буряк», «помідор», «огірок».

2. Де росте: «картопля – у землі», «морква – у ґрунті, зелена частина над землею», «капуста – на поверхні землі в грядці», «буряк – у землі, зелена частина – гичка», «помідор – на кущі», «огірок – на кущі, що стелиться або плететься».

3. Розмір: «картопля – невелика або середня», «морква – довга і тонка», «капуста – велика, займає обидві руки», «буряк – середнього розміру», «помідор – невеликий або середній», «огірок – довгий і тонкий».

4. Колір: «картопля – коричнева або жовтувата», «Морква – яскраво-оранжева», «капуста – зелена або біла», «буряк – бордовий», «помідор – червоний або жовтий», «огірок – зелений».

5. Форма: «картопля – овальна або кругла», «морква – довга і конічна», «капуста – кругла, нагадує кулю», «буряк – круглий або трохи приплюснутий», «помідор – круглий або злегка овальний», «огірок – довгий і циліндричний».

6. Частина овоча: «картопля – бульба під землею», «морква – корінь з гичкою», «капуста – качан із листям», «буряк – корінь із гичкою», «помідор – плід із зеленою плодоніжкою», «огірок – плід із насінням всередині».

7. На дотик: «картопля – гладенька або трохи шорстка», «морква – тверда і рівна», «капуста – гладенька, листки щільні», «буряк – твердий і шорсткий», «помідор – гладенький, трохи м'який», «огірок – гладенький або з невеликими пухирцями».

8. Смак: «картопля – нейтральний, злегка солодкуватий», «морква – солодка і соковита», «капуста – хрустка, трохи гіркувата», «буряк – солодкуватий і соковитий», «помідор – соковитий, трохи кислуватий або солодкуватий», «огірок – свіжий і хрусткий».

9. Корисні властивості: «картопля – джерело енергії, містить вуглеводи», «морква – багата на вітамін А, корисна для зору», «капуста – містить вітаміни С і К, допомагає травленню», «буряк – очищає кров, багатий на залізо», «помідор – багатий на антиоксиданти та вітамін С», «огірок – містить багато води, сприяє зволоженню організму».

10. Страви, які готують із овоча: «картопля – пюре, запіканки, картопля фрі», «морква – салати, соки, супи», «капуста – голубці, борщ, квашена капуста», «буряк – борщ, салати, смузі», «Помідор – салати, соки, соуси», «огірок – салати, закуски, маринади».

Схема опису іграшки

- 1. Назва іграшки:** «машинка», «лялька», «м'яч».
- 2. Колір:** «червоний», «синій», «жовтий», «зелений», «помаранчевий».
- 3. Форма:** «кругла», «квадратна», «овальна».
- 4. Розмір:** «велика», «маленька», «середня».
- 5. Матеріал:** «пластик», «дерево», «м'яка тканина», «метал», «гумка».
- 6. Будова. Опис деталей:** «має колеса», «рухається», «має одяг», «складається з кількох частин».
- 7. Яка на дотик:** «м'яка», «тверда», «гладка», «шершава», «пухнаста», «гумова», «холодна», «тепла».
- 8. Спосіб використання:** «її можна катати», «можна будувати з нею», «можна одягати», «можна стрибати», «можна запускати», «можна ліпити з нею», «її можна мити», «можна використовувати для гри з друзями», «можна використовувати для навчання».

Схема опису одягу, взуття

- 1. Назва предмета:** «сукня», «куртка», «штани», «кросівки», «черевики».
- 2. Колір:** «червоний», «синій», «бежевий», «чорний», «різнобарвний».
- 3. Матеріал:** «бавовна», «шкіра», «вовна», «поліестер», «замша».
- 4. Будова (складові частини):** *одяг* – рукава, капюшон, кишені, пояс, блискавка, гудзики, комір, підкладка; *взуття* – підошва, верх, устілка, шнурки, замок, язичок, носок, каблук.
- 5. Призначення:** «для прогулянок», «для святкових подій», «для занять спортом».
- 6. Сезонність:** «літній», «зимовий», «демісезонний».
- 7. Декоративні елементи:** «кишені», «гудзики», «мереживо», «вишивка».
- 8. На дотик:** «м'який», «гладенький», «шорсткий», «пухнастий».

9. Як одягається: «застібається на блискавку», «зав'язується на поясі», «одягається через голову».

10. Де використовують: «на роботі», «на прогулянці», «на спортивному майданчику», «на святі».

11. Особливі властивості: «не промокає», «добре зберігає тепло», «легко переться».

Схема опису посуду

1. Назва посуду: «тарілка», «чашка», «кухоль», «ложка», «каструля», «чашка для супу».

2. Колір: «білий», «червоний», «синій», «різнокольоровий», «прозорий», «з візерунком».

3. Форма: «кругла», «овальна», «прямокутна», «циліндрична», «конусоподібна».

4. Будова (складові частини) посуду: «верхня частина», «дно», «ручка», «кришка», «відкидна кришка», «вимірювальна лінія».

5. Призначення: «для супів», «для сервірування страв», «для пиття», «для приготування їжі».

6. Матеріал: «кераміка», «порцеляна», «скло», «метал», «пластик», «дерево».

7. Розмір: «малий», «середній», «великий», «компактний», «окремий».

8. Декоративні елементи: «візерунок», «гравіювання», «голубі та золоті лінії», «малюнки».

9. Особливості: «з ручкою», «з кришкою», «з відкидною кришкою», «з лінією вимірювання», «без ребер».

10. Форма і структура поверхні: «гладка», «шершава», «глазурована», «матовий», «блискучий».

11. Як використовують: «для їжі», «для напоїв», «для зберігання», «для розігрівання їжі».

12. Підходить для: «для домашнього використання», «для святкових заходів», «для ресторану», «для походів».

13. Відчуття при використанні: «твердий», «м'який», «теплий», «холодний», «зручний для тримання».

14. Особливі властивості: «не дряпається», «легко миється», «не вбирає запахи», «зберігає тепло».

Схема опису дерева

- 1. Назва дерева:** «дуб», «сосна», «яблуня», «береза», «клен», «груша», «липа».
- 2. Тип дерева:** «листяне», «хвойне».
- 3. Висота дерева:** «низьке», «середнє», «високе».
- 4. Ствол:** «прямий», «кривий», «горбистий», «твердий», «молодий», «старий».
- 5. Кора:** «гладка», «шершава», «тріщини», «сіра», «коричнева», «темна».
- 6. Гілки:** «тонкі», «товсті», «розгалужені», «покриті листям», «безлисті».
- 7. Листя/голки:** форма – «круглі», «овальні», «лінійні», «шилоподібні»; колір – «зелений», «жовтий», «червоний», «бурий»; розмір – «маленькі», «середні», «великі»; кількість – «густо розташовані», «рідко розташовані».
- 8. Цвітіння/плоди:** квіти – «запашні», «яскраві», «невеликі», «без аромату»; плоди – «яблука», «шишки», «горіхи», «ягоди», «жолуді»; коріння – «міцне», «глибоке», «поверхневе», «розгалужене», «зміщене».
- 9. Особливості:** «висока швидкість росту», «довговічне дерево», «улюблене місце для птахів».
- 10. Середовище зростання:** «ліси», «парки», «сади», «гори», «схили», «річки».
- 11. Відчуття при контакті:** «шорстка кора», «м'яке листя», «гладкі голки».

Схема опису грибів

- 1. Назва гриба:** «білий гриб», «опеньок», «лисичка», «подосиновик», «печериця», «груздь».
- 2. Тип гриба:** «їстівний», «неїстівний», «отруйний», «смаковий», «грибний».
- 3. Розмір гриба:** «малий», «середній», «великий».
- 4. Шапка:** форма – «плоска», «опукла», «конічна», «куляста», «лійкоподібна»; колір – «коричневий», «жовтий», «червоний», «білий», «рожевий», «сірий»; поверхня – «гладка», «шершава», «луската», «глянцева»; розмір – «маленька», «середня», «велика».
- 5. Колір:** «білий», «кремовий», «коричневий», «червоний», «зеленуватий».

6. Ніжка: форма – «пряма», «кривий», «циліндрична», «конічна»; колір – «білий», «коричневий», «червонуватий», «сірий»; текстура – «гладка», «шершава», «луската»; висота – «коротка», «середня», «висока».

7. Середовище зростання: «ліси», «поля», «луки», «сади», «поруч із деревами», «на пнях».

8. Час збирання: «літо», «осінь», «весна», «зима».

9. Особливості: «істівний», «неістівний», «отруйний», «медичні властивості», «рідкісні види».

10. Використання: «для їжі», «для приготування супів», «для консервації», «для смаження», «для сушіння».

11. Відчуття при контакті: «шершава», «м'яка», «тверда», «гладка», «волога».

Схема опису квітів

1. Назва квітки: «троянда», «роза», «лілія», «нарцис», «фіалка», «квітка кактуса», «лаванда», «петунія», «гвоздика».

2. Тип квітки: «однорічна», «багаторічна», «декоративна», «лікарська», «ароматна», «істівна».

3. Колір пелюсток: «червоний», «жовтий», «білий», «рожевий», «фіолетовий», «синій», «помаранчевий», «блакитний», «зелений».

4. Форма квітки: «кругла», «овальна», «зіркоподібна», «голковидна», «плоска», «трубчаста», «шароподібна».

5. Розмір квітки: «маленька», «середня», «велика».

6. Аромат: «запашна», «сильний», «легкий», «солодкий», «цитрусовий», «неприємний».

7. Кількість пелюсток: «маленька кількість», «середня», «багатопелюсткова».

8. Стебло: «пряме», «криве», «тонке», «товсте», «довге», «коротке», «гнучке», «жорстке».

9. Листя: форма – «овальне», «серцеподібне», «кругле», «зубчасте»; колір – «зелений», «світло-зелений», «темно-зелений»; розмір – «маленьке», «середнє», «велике».

10. Час цвітіння: «весна», «літо», «осінь», «зима», «круглий рік».

11. Особливості: «цвіте вночі», «цвіте вдень», «забарвлення змінюється з часом», «вибаглива до температури», «зростає тільки на сонячному місці».

12. Місце зростання: «сад», «парк», «горщики», «на клумбі», «луки», «ліси», «поля».

13. Використання: «для декорування», «для букета», «як ліки», «як аромат», «для приготування настоянок», «їстівна».

14. Особливі властивості: «лікарська рослина», «ароматерапія», «протизапальні властивості», «використовується в кулінарії», «декоративна».

Схема опису фруктів, ягід

1. Назва плоду/ягоди: «яблуко», «апельсин», «банан», «груша», «персик», «малина», «полуниця», «черешня», «вишня», «абрикос».

2. Тип плоду: «цитрус», «кісточковий», «ягода», «яблучний», «кісточковий».

3. Розмір плоду/ягоди: «маленький», «середній», «великий».

4. Форма плоду/ягоди: «кругла», «овальна», «подовжена», «грушоподібна», «кубічна», «циліндрична».

5. Колір шкірки: «жовтий», «червоний», «зелений», «помаранчевий», «рожевий», «коричневий», «білий», «чорний».

6. Шкірка: «тонка», «товста», «гладка», «шершава», «гладенька», «тонка та смачна».

7. М'якоть: колір: «біла», «жовта», «помаранчева», «рожева», «червона», «зелена»; текстура: «соковита», «м'яка», «тверда», «хрустка», «гладка», «кремова», «гнучка»; смак: «солодка», «кисла», «кисло-солодка», «гірка», «нейтральна», «освіжаюча».

8. Кісточка/насіння: «є в середині», «великі», «маленькі», «гіркі», «властиві фрукту».

9. Запах: «солодкий», «ароматний», «цитрусовий», «легкий», «без запаху», «тропічний».

10. Кількість плодів/ягід на рослині: «одиночні», «групи», «численні», «густо росте», «рідко росте».

11. Час збирання: «літо», «осінь», «весна», «зима», «цілий рік».

12. Особливості вирощування: «легко вирощується», «тривається на сонці», «потрібен полив», «вимагає спеціального ґрунту».

13. Місце зростання: «сад», «город», «дикоросле місце», «поля», «луки», «тропіки», «модерні теплиці».

14. Корисні властивості: «багато вітамінів», «зміцнює імунітет», «знижує рівень холестерину», «корисно для шкіри», «багато клітковини», «антиоксиданти».

15. Використання: «для приготування десертів», «для соку», «для варення», «для випічки», «для свіжих салатів», «для консервування», «для дієтичного харчування».

Схема опису комах

- 1. Назва комах:** «мурашка», «бджола», «метелик», «мухи», «жук», «мотиль», «комар», «таракани», «цикада».
- 2. Тип комах:** «перелітна», «наземна», «водна», «шкідлива», «користь для природи».
- 3. Розмір комах:** «маленька», «середня», «велика».
- 4. Форма тіла:** «циліндрична», «овальна», «сферична», «подовжена», «трикутна», «плоска».
- 5. Колір:** «коричневий», «чорний», «зелений», «жовтий», «сірий», «червоний», «різнокольоровий», «блискучий».
- 6. Крила:** «прозорі», «покріті лусочками», «безкрила», «з малюнком», «різної форми», «перелітні», «неправильна форма».
- 7. Антени:** «довгі», «короткі», «вибагливі», «прямі», «зігнуті», «слабко виражені».
- 8. Ноги:** «три пари», «пара передніх», «задні ноги для стрибків», «довгі», «корінні», «лапки для тримання», «міцні».
- 9. Ротовий апарат:** «лижучий», «колючий», «гризучий», «проколюючий».
- 10. Тривалість життя:** «день», «тиждень», «місяць», «рік», «до кількох років».
- 11. Особливості поведінки:** «активні вдень», «активні вночі», «використовують запахи», «вони соціальні», «вони самотні», «живуть у групах».
- 12. Місце існування:** «ліси», «луки», «сади», «поле», «вода», «будинки», «гори», «печери».
- 13. Їжа:** «рослинна», «тваринна», «нектар», «рослинні соки», «гнилі організми», «м'ясо».
- 14. Розмножується:** «яйця», «личинки», «кокон».
- 15. Шкідливість або користь:** «шкідливі для сільського господарства», «покращують процес запилення», «переносять хвороби», «корисні для очищення середовища».

Схема опису птахів

- 1. Назва птаха:** «сова», «ластівка», «курка», «ворона», «лелека», «голуб», «канарка», «орел», «фазан», «журавель».
- 2. Тип птаха:** «перелітний», «осілий», «міграційний», «декоративний», «шкідливий», «користь для природи».

3. **Розмір птаха:** «маленький», «середній», «великий».
4. **Форма тіла:** «подовжене», «округле», «тонке», «міцне», «коротке».
5. **Колір оперення:** «білий», «чорний», «сірий», «коричневий», «червоний», «зелений», «синій», «жовтий».
6. **Особливості оперення:** «м'яке», «твердий», «гладке», «шерстисте», «барвисте», «глянцеве», «просте», «блискуче».
7. **Крила:** «великі», «маленькі», «покриті пером», «сильно розмахують», «не можуть літати», «короткі для швидкого руху».
8. **Лапки:** «тонкі», «міцні», «з кігтями», «підходять для плавання», «підходять для хапання», «з перетинками», «летючі».
9. **Розмір дзьоба:** «довгий», «короткий», «товстий», «тонкий», «гострий», «плоский», «кривий».
10. **Ротовий апарат:** «гризучий», «колючий», «лижучий», «проколюючий», «летючий», «ловчий».
11. **Шум:** «співає», «говорить», «тріщить», «кричить», «мовчить».
12. **Поведінка:** «активний», «тихий», «плаве», «летючий», «полює», «годується на землі», «стрибає», «летючий».
13. **Місце існування:** «ліси», «сади», «поля», «вода», «гори», «теплиці», «міста», «острови».
14. **Їжа:** «рослинна», «тваринна», «нектар», «плоди», «риба», «м'ясо».
15. **Розмноження:** «яйця», «гніздиться на деревах», «викладає яйця», «виховує пташенят», «період гніздування».
16. **Переліт чи осілий:** «перелітний птах», «осілий птах», «міграційний птах», «залишається на зиму».
17. **Особливості поведінки:** «використовує гніздо», «гніздиться на високих деревах», «збирається в зграї», «відмічає територію».
18. **Користь або шкода:** «запилює квіти», «допомагає в боротьбі з комахами», «шкодить сільському господарству», «їсть плоди», «поширює хвороби».

Схема опису людини

1. **Зріст:** «низький», «середній», «високий».
2. **Тіло:** «струнка», «міцна», «пухка», «схудла», «мускулиста».
3. **Обличчя:** «кругле», «овальне», «квадратне», «витягнуте», «з тонкими рисами», «з виразними рисами».
4. **Колір шкіри:** «світла», «смаглява», «темна», «загоріла».

5. Очі: «блакитні», «зелені», «карі», «сірі», «через них видно душу», «великі», «маленькі», «глибокі», «жваві».

6. Волосся: «блондини», «брюнет», «шатен», «рудий», «сивий», «кучеряві», «прямі», «короткі», «довгі», «рідке», «густі», «чисте», «сухе», «м'яке», «тонке», «гладке».

7. Ніс: «прямий», «тонкий», «широкий», «гострий», «злегка кирпатий».

8. Рот: «маленький», «великий», «тонкий», «широкий», «з губами», «з зубами», «приязний», «підняті куточки».

9. Тіло: «міцне», «спортивне», «гнучке», «вигнуте», «схудле», «пухке».

10. Одяг: «класичний», «спортивний», «модний», «простий», «літній», «зимовий», «теплий», «урочистий», «повсякденний».

11. Хода: «легка», «швидка», «впевнена», «медитативна», «повільна», «груба», «мерехтлива».

12. Манери: «гарні», «культурні», «невимушені», «дружні», «ввічливі», «гармонійні».

13. Голос: «гарний», «тонкий», «грубий», «мелодійний», «високий», «глибокий», «шумний», «тихий», «дружній».

14. Характер: «добрий», «веселий», «спокійний», «врівноважений», «товариський», «активний», «серйозний», «енергійний», «заздрісний», «твердий», «чутливий».

15. Звички та захоплення: «читає», «малює», «грає на інструментах», «любить подорожувати», «спілкується з друзями», «займається спортом», «творчий», «технічний», «має хобі».

16. Що подобається: «їжа», «музика», «подорожі», «спілкування», «друзі», «природа», «живе в місті», «живе в селі».

17. Яка особливість людини: «талант», «інтелект», «швидкість», «уява», «творчість», «доброзичливість».

Схема опису тварини

1. Назва тварини: «кіт», «пес», «слон», «лев», «зебра», «кінь», «миша».

2. Тип тварини: «птах», «риба», «рептилія», «амфібія», «комаха».

3. Розмір тварини: «маленька», «середня», «велика», «гігантська».

4. Тіло: «м'яке», «шерстисте», «шкіряне», «лускате», «чешуйчасте», «пухнасте», «гладке», «тверде».

5. Колір шерсті, шкіри: «коричневий», «чорний», «сірий», «білий», «жовтий», «рудий», «тигровий», «спотиканий», «багатокольоровий», «строкатий».

6. Очі: «великі», «маленькі», «карі», «зелені», «блакитні», «широкі», «глибокі», «яскраві», «тьмяні».

7. Вуха: «великі», «маленькі», «трикутні», «круглі», «шерстяні», «задні», «виступаючі», «злегка нахилені».

8. Ніс: «короткий», «тонкий», «гострий», «великий», «круглий», «широкий», «вологий», «чутливий».

9. Лапи: «тонкі», «міцні», «мускулисті», «товсті», «широкі», «з кігтями», «з пальцями», «плавні», «сильні», «гнучкі».

10. Хвіст: «довгий», «короткий», «пухнастий», «прямий», «гнучкий», «тонкий», «товстий», «зігнутий».

11. Особливості поведінки: «активна», «спокійна», «почутлива», «інтригуюча», «товариська», «самотня», «гучна», «покірна».

12. Середовище проживання: «ліси», «поля», «гори», «саванна», «вода», «міста», «печери», «будинки», «джунгли».

13. Харчування: «травоїдне», «м'ясоїдне», «всеїдне», «риба», «фрукти», «листи», «зерна».

14. Звички і життєвий цикл: «денна активність», «нічна активність», «година відпочинку», «ловля здобичі», «гніздиться», «період міграції», «зимова сплячка».

15. Звук, який видає тварина: «муркотіння», «гавкіт», «рик», «кричання», «шипіння», «трель», «крячання», «шум».

16. Особливості і риси: «швидкий», «сильний», «інтелектуальний», «вміння плавати», «гарний слух», «маючий інстинкти», «тривалий період життя».

17. Користь або шкода для людини та природи: «допомагає у сільському господарстві», «проводить охорону», «шкода для рослинності», «перешкоджає в інших діяльностях».

Схема опису героїв казок, мультфільмів

- 1. Ім'я персонажа:** «Попелюшка», «Карлсон», «Маша».
- 2. З якої казки чи мультфільма:** «Попелюшка», «Карлсон, який живе на даху», «Маша та Ведмідь».
- 3. Автор казки:** «Шарль Перро», «Астрід Ліндгрєн», «народ».

4. Характер: «Попелюшка – добра, терпляча, працьовита», «Карлсон – веселий, пустотливий, трохи егоїстичний, але добрий», «Маша – енергійна, непосидюча, кмітлива».

5. Зовнішність: «Попелюшка – струнка дівчина з довгим світлим волоссям, одягнена у скромний, але гарний одяг», «Карлсон – невисокий, трохи пухкий чоловічок із пропелером на спині», «Маша – маленька дівчинка в рожевій хустці та сарафані».

6. Особливі здібності: «Попелюшка вміє залишатися доброю навіть у складних обставинах», «Карлсон вміє літати завдяки своєму пропелеру», «Маша вміє знаходити пригоди та вирішувати складні ситуації».

7. Місце проживання: «Попелюшка живе в будинку мачухи», «Карлсон живе на даху будинку», «Маша живе в лісі біля будинку Ведмеда».

8. Друзі та вороги: «Друзі Попелюшки – принц і фея-хрещена, вороги – мачуха та її дочки», «Друзі Карлсона – Малюк, ворогів він не має», «Друзі Маші – Ведмідь і лісові тварини, ворогів також немає».

9. Улюблені заняття: «Попелюшка любить мріяти про щасливе майбутнє та танцювати», «Карлсон обожає їсти варення та бешкетувати», «Маша любить грати, пустувати та дружити з Ведмедем».

10. Події з казки чи мультфільму: «Попелюшка відвідує бал і втрачає свою чарівну туфельку», «Карлсон влаштовує пустоці разом із Малюком, а потім мириться», «Маша потрапляє в смішні пригоди разом із Ведмедем».

11. Роль у сюжеті: «Попелюшка долає труднощі та знаходить своє щастя», «Карлсон вчить Малюка не боятися бути собою», «Маша дарує Ведмедеві радість і нові пригоди».

12. Моральні якості: «Попелюшка вчить нас бути терплячими, добрими та вірити в краще», «Карлсон показує, як важливо залишатися веселим і шукати радість у житті», «Маша навчає дружбі та сміливості».

13. Що робитимеш, якщо до тебе прийде в гості: «Якщо до мене прийде Попелюшка, я запропоную їй відпочити, випити чаю та поговорити про її мрії», «Якщо до мене прийде Карлсон, я почастую його варенням і покажу свою кімнату, щоб він міг побешкетувати», «Якщо до мене прийде Маша, ми разом будемо гратися і вигадувати веселі пригоди».

Схема опису пори року

- 1. Назва пори року:** «весна», «літо», «осінь», «зима».
- 2. Тривалість дня і ночі:** «день триваліший за ніч», «день і ніч однакові», «ніч триваліша за день».

3. Характерний вигляд неба: «сонячно», «хмарно».

4. Зміни, які відбуваються у природі: «цвітуть квіти», «падає сніг», «дерева втрачають листя», «зеленіє трава», «на деревах з'являються молоді листочки», «птахи повертаються з півдня».

5. Зміни, які відбуваються у рослинному світі: *весна* – «на деревах з'являються молоді листочки», «розпускаються квіти», «зеленіє трава», «перші паростки пробиваються з землі», «цвітуть дерева, наприклад, яблуні і черешні»; *літо* – «рослини ростуть і набирають сили», «квіти розцвітають у повній красі», «дерева покриті густим листям», «овочі і фрукти досягають», «зелені поля і луки»; *осінь* – «листя на деревах жовтіє, червоніє і опадає», «урожай дозріває», «плоди падають з дерев», «трави та квіти починають в'янути», «рослини готуються до зими»; *зима* – «рослини заспокоюються і йдуть у стан спокою», «дерева і чагарники залишаються без листя», «трави висихають і покриваються снігом», «рослини покриваються льодом і снігом, зупиняється їх ріст».

6. Поведінка тварин: *весна* – «тварини пробуджуються після зимової сплячки», «савці активно шукають їжу для себе і своїх дитинчат»; *літо* – «тварини активно живляться, готуючи запаси на осінь і зиму», «мами савців годують малят молоком», «тварини активно рухаються і граються», «поки тепло, багато тварин будують гнізда або нори»; *осінь* – «тварини збирають і запасують їжу на зиму», «деякі тварини починають ховатися в норах і печерах для зимового сну», «вовки, лисиці та інші хижаки полюють на здобич», «деякі тварини линяють і готуються до холодів»; *зима* – «тварини впадають у зимову сплячку або залишаються активними в пошуках їжі», «деякі тварини, як лисиці чи олені, залишаються активними і ведуть полювання».

7. Поведінка птахів: *весна* – «птахи повертаються з теплих країв після зими», «починають будувати гнізда для майбутніх пташенят», «співають, щоб привернути увагу самок і позначити свою територію», «самки висиджують яйця, а самці активно їх охороняють», «птахи шукають їжу для себе та для своїх пташенят», «відроджуються нові покоління птахів», «перші пташенята з'являються на світ і починають вчитися літати»; *літо* – «птахи активно шукають їжу для своїх малят», «пташенята ростуть і вчать літати», «дорослі птахи охороняють свої гнізда та території», «птахи розповсюджуються і шукають нові місця для гніздування», «багато птахів відкривають свої гнізда для пташенят і вчать їх годуватися», «птахи часто літають у пошуках їжі, як для себе, так і для своїх молодших»; *осінь* – «птахи готуються до міграції і починають збиратися у зграї», «багато птахів відлітають в теплі краї», «деякі птахи залишаються на зиму, шукаючи їжу»,

«деякі види птахів линяють, готуючись до холодів», «птахи припиняють виводити пташенят, тому що їх час виведення минув», «починається сезон пошуку їжі для зими»; *зима* – «більшість птахів, які не відлетіли, шукають їжу в лісах, на полях або в містах», «птахи збираються біля годівниць, щоб отримати їжу», «деякі птахи змінюють своє харчування, залежно від того, що доступно», «птахи, як синиці чи горобці, шукають укриття від холоду», «деякі птахи, такі як сови чи ворони, залишаються активними навіть вночі».

8. Який одяг носить людина: *весна* – «люди починають носити легші куртки та пальта», «на вулиці може бути прохолодно, тому носять кофти, светри, штани або джинси», «одягають легкі черевики або ботинки», «з'являються капелюхи та шапки, але не так теплі, як зимові», «можна носити шарфи або тонкі шалики для захисту від прохолодного вітерця»; *літо* – «люди носять легкий одяг: футболки, шорти, сукні, сарафани», «запасуються сонцезахисними окулярами та капелюхами для захисту від сонця», «одягають сандалі, босоніжки або легкі туфлі», «носять панамки, кепки або капелюхи, щоб захиститися від спеки», «можна носити легкі речі з натуральних тканин, щоб не перегріватися»; *осінь* – «люди одягають теплі куртки, пальта або осінні плащі», «носять светри, кофти, шарфи, берети, осінні чоботи чи ботинки», «осінній одяг зазвичай більш багатошаровий, щоб можна було зняти верхній одяг, коли тепло», «одягають рукавички, якщо холодно», «носять теплі шапки, а також шарфи або хустки»; *зима* – «люди одягають теплі пальта, куртки, пуховики», «носять шапки, рукавички та теплі чоботи або валянки», «одягаються в кілька шарів одягу, щоб не замерзнути», «використовують зимові шкарпетки, теплі светри, фліси», «у холодну погоду одягають комбінезони або зимові костюми для активних занять на вулиці».

9. Дитячі ігри та розваги цієї пори року: *весна* – «діти граються на вулиці, запускають повітряних зміїв», «грають м'ячем», «стрибають на скакалці», «збирають перші квіти та листочки для гербарію», «бігають по калюжах у гумових чоботах», «організують ігри на природі, наприклад, хованки або доганялки»; *літо* – «діти купаються у річці, морі чи басейні», «грають у пісочниці, будують замки з піску», «катаються на велосипедах, роликах чи самокатах», «грають у бадмінтон, футбол, волейбол», «ходять у походи, збирають ягоди та гриби», «грають у водяні битви або влаштовують пікніки з друзями»; *осінь* – «діти збирають різнокольорове листя та роблять з нього вироби», «грають у пісочниці, якщо погода дозволяє», «стрибають у купах листя», «організують ігри на свіжому повітрі, наприклад, хованки чи доганялки», «влаштовують прогулянки в парках і лісах», «збирають каштани, жолуді, роблять із них саморобки»; *зима* – «діти катаються на санчатах, лижах, ковзанах», «грають у сніжки та будують снігові фортеці», «ліплять

сніговиків», «катаються на льоду чи з гірок», «організують зимові забави, наприклад, створення снігових скульптур», «грають у настільні ігри або читають книжки вдома, якщо на вулиці дуже холодно».

Схема опису риб

1. **Назва риби:** «щука», «оселедець», «тріска», «камп», «сом», «лосось», «тунець», «риба-піранья».
2. **Тип риби:** «прісноводна», «морська», «солонувата».
3. **Розмір риби:** «маленька», «середня», «велика», «гігантська».
4. **Форма тіла:** «струнка», «плоска», «овальна», «грушоподібна», «трубчаста», «подовжена», «коротка».
5. **Колір шкіри:** «срібляста», «синя», «зелена», «коричнева», «золота», «червонувата», «темна».
6. **Луска:** «гладка», «твердий», «груба», «мілка», «тонка», «блискуча».
7. **Рот:** «тонкий», «великий», «короткий», «гострий», «розташований внизу», «на кінці», «широкий».
8. **Очі:** «великі», «маленькі», «глибокі», «яскраві», «блакитні», «зелені», «червоні», «з червоними або золотими відтінками».
9. **Жабри:** «червоні», «сірі», «кілька пар», «забезпечують дихання».
10. **Плавники:** «спинний плавник», «грудний плавник», «черевний плавник», «хвостовий плавник», «трикутний», «круглий», «ланцюговий», «великі», «маленькі».
11. **Хвіст:** «прямий», «розгалужений», «трикутний», «тонкий», «широкий», «ластовий», «м'який».
12. **Особливості поведінки:** «активна», «тихо плаває», «стадами», «рухлива», «швидко плаває», «нічна», «тривалий час стоїть на місці».
13. **Їжа:** «м'ясо», «риби», «растіння», «планктон», «молюски», «водорості».
14. **Звук:** «тихо бурчить», «трясється», «не видає звуків», «шумить, коли плаває».
15. **Місце проживання:** «озера», «річки», «моря», «великі океани», «глибокі води», «кораллові рифи».
16. **Особливості:** «використовує хвіст для маневрування», «здатна змінювати колір», «здатна плавати на глибині», «має здатність до гідроакустики», «може дихати повітрям».
17. **Загроза зникнення (якщо є):** «зникає», «під загрозою», «має охоронний статус», «потребує збереження».

Схема опису листя

1. **Назва рослини:** «дуб», «клен», «береза», «яблуня», «липа», «тополя», «сосна».
2. **Тип листя:** «листяне», «хвойне», «вічнозелене», «опале», «квітуче».
3. **Форма листя:** «овальна», «серцеподібна», «ланцетоподібна», «лінійна», «трикутна», «кругла», «мітловидна», «довга».
4. **Розмір листя:** «маленьке», «середнє», «велике», «гігантське».
5. **Колір листя:** «зелене», «світло-зелене», «темно-зелене», «жовте», «червоне», «помаранчеве», «коричневе», «фіолетове».
6. **Текстура листя:** «гладке», «шорстке», «губчасте», «гладке з жилками», «шершава», «лискуюче», «воскове».
7. **Краї листя:** «гладкі», «зубчасті», «вигнуті», «пильчаті», «гострі», «закруглені».
8. **Жилки листя:** «чітко виражені», «тонкі», «густі», «товсті», «паралельні», «виділяються», «прямі», «перехресні».
9. **Розташування листя:** «на стеблі по черзі», «на кінці гілки», «густо на гілках», «парні», «групи».
10. **Листова поверхня:** «блискуча», «матові», «молочно-білі плями», «текстуровані», «з краплинами води».
11. **Період розвитку листя:** «навесні — молоде та ніжне», «влітку — яскраво-зелене», «осіннє — золотисте, червоне», «зимове — опале, мертво».
12. **Запах листя:** «приємний», «терпкий», «гіркуватий», «свіжий», «без запаху».
13. **Функція листя:** «фотосинтез», «зберігання вологи», «охолодження», «захист від спеки».
14. **Особливості листя:** «листя опадає на зиму», «має колючки», «має великі каплевидні краплі», «має червоний відтінок на осінь».

ВИДИ СХЕМ-МОДЕЛЕЙ

З дітьми дошкільного віку використовують різні види моделей:

- предметні моделі, в яких зберігаються конструктивні особливості, пропорції, взаємозв'язок частин, об'єктів картинки;
- предметно-схематичні моделі, в яких вагомі ознаки і зв'язки виражені за допомогою предметів-замінників, графічних знаків.

Вибір виду моделювання залежить від віку дітей, рівня навченості, урахування складності матеріалу. На останніх етапах можна використовувати мнемодоріжки та мнемотаблиці, які є сучасними дидактичними інструментами, які застосовуються в освітньому процесі для полегшення запам'ятовування, формування послідовності дій, розвитку мовлення та критичного мислення.

Мнемодоріжки – це графічні зображення, що представляють послідовність подій, явищ чи дій у вигляді лінійної доріжки (додаток А).

Основні характеристики:

1. Структура: мнемодоріжка складається з ілюстрацій або символів, розташованих у логічній послідовності.
2. Призначення: допомагає дитині запам'ятати послідовність подій або дій, стимулює розвиток зв'язного мовлення, мислення, навичок планування, полегшує розуміння складних явищ через їх поділ на прості етапи.

Переваги:

- візуальна наочність;
- легкість у сприйнятті для дітей;
- розвиток логічного мислення.

Мнемотаблиці – це таблиці, що поєднують графічні символи, схеми або малюнки з текстовою або вербальною інформацією (додаток Б).

Основні характеристики:

1. Структура: складається з комірок, у кожній з яких міститься малюнок, символ або коротке слово/фраза.
2. Призначення: організовує інформацію для кращого її запам'ятовування; допомагає систематизувати знання; є опорою для формування зв'язного мовлення чи опису.

Переваги:

- допомагає візуалізувати абстрактну інформацію;
- полегшує формування послідовності дій або пояснення понять;
- стимулює запам'ятовування через асоціації.

Основні відмінності між мнемодоріжками та мнемотаблицями:

Характеристика	Мнемодоріжки	Мнемотаблиці
Форма подання	Лінійна послідовність	Таблична структура
Призначення	Показує порядок дій або подій	Систематизує інформацію
Галузь застосування	Опис динамічних процесів, історій	Вивчення явищ, понять, їхніх особливостей

Отож, мнемодоріжки та мнемотаблиці роблять освітній процес інтерактивним, цікавим і продуктивним, сприяючи легшому засвоєнню знань і навичок.

Ознайомлення з моделями і навчання дітей за допомогою моделей можна розпочинати вже з молодшого дошкільного віку. Коли діти вже добре розпізнають на малюнках знайомі предмети, знаходять їх на прохання дорослого, називають їх, можна переходити до знайомства з моделями.

За цією методикою для роботи використовується аркуш картону 45х30 см, поділений на шість квадратів (за кількістю характерних ознак предмета або об'єктів чи пiр року, про які потрібно розповісти). Дітей навчають знаходити головні, суттєві ознаки предмета, відрізнити їх від другорядних. Навчаючи старших дошкільників складанню описових розповідей, використовують схеми-моделі. Діти вибудовують розповідь з дотриманням послідовності та параметрів, закладених у схемах: колір, форма, величина, матеріал, частини, дії. Використання схем при складанні описових розповідей допомагає дітям засвоїти порівняння предметів не в загальній формі – чим подібні, або чим відрізняються предмети, а диференціювати, порівнюючи предмети за формою, величиною, кольором тощо. Саме коли діти починають розуміти як використовувати мнемодоріжки, мнемотаблиці

варто проводити з ними заняття з розвитку мовлення з використанням схем-моделей для навчання дітей описовим розповідям (додаток Г).

Спочатку варто вчити дітей виділяти істотні ознаки предмету, а потім переходити до навчання опису за схемою. При навчанні складання оповідань-описів на початковому етапі краще брати за основу сенсорно-графічну схему В. Воробйової, яка відображає сенсорні канали отримання інформації про ознаки предметів (зоровий, тактильний, смаковий) та самі ознаки. Ця схема допомагає визначити способи сенсорного обстеження предмета й закріпити результати обстеження в наочному вигляді. Схема складається в ході обстеження, тому діти мають змогу закріпити дії заміщення.

На більш пізніх етапах навчання складанню розповідей-описів дітям пропонується готовий план – мнемотабліця, за якою діти складають власні розповіді.

Наочна схема виступає в якості плану мовленнєвого висловлювання. Дитина знає з чого вона повинна розпочати, чим продовжити й уточнити власну розповідь, а також як її завершити. Це досягається використанням певних символів, які означають різні ознаки предметів:

- належність до родового поняття;
- величина (у квадраті намальовані два предмети контрастної величини);
- колір (у квадраті намальовані червона, жовта, синя й зелена кольорові плями); важливо, щоб вони не мали чіткої форми, тоді увага краще концентрується на кольорі і не відбувається змішування понять колір – форма;
- форма (у квадраті зображені геометричні фігури); їх не розфарбовують, щоб увага дітей концентрувалась на їх формі; якщо форма описуваного предмета складна, цей пункт в розповідях дітей опускається, а відповідна частина схеми закривається аркушем білого паперу;
- деталі (зображені частини предмету окремо); якщо предмет цільний, цей пункт пропускається;
- якість поверхні;
- матеріал, з якого виготовлений предмет;
- як використовується (можна зобразити кисть руки з розведеними пальцями).

Ця робота проводиться в декілька етапів для того, щоб закріпити навички опису предметів. Спочатку схема розглядається повністю, вихователь докладно пояснює кожен пункт, діти самостійно або за допомогою вихователя описують предмет.

На більш пізніх етапах таблиці доцільно придумувати і замальовувати разом з дітьми. Для цього кожній дитині роздаються аркуші паперу з клітинками, розмовляють по визначеній темі, обирають основні моменти й прийшовши до спільної думки, замальовуються в таблиці символи. Вихователь, в свою чергу, заповнює на дошці пусті клітинки мнемотаблиці, а кожна дитина заповнює власну мнемотаблицю. Далі розглядають таблицю, розбирають, що на ній зображено. Потім діти складають розповідь-опис з опорою на символи (Додаток В).

КОНСПЕКТИ ЗАНЯТЬ

Тема: «Меблі для ляльки Наталки»

Молодший дошкільний вік

Мета: формувати вміння дітей складати описові розповіді з використанням схем; стимулювати до вживання прийменників (у, в, на, до); розвивати логічне мислення, зорову та слуху увагу, сприймання, дрібну моторику; виховувати бережне ставлення до меблів; бажання допомогти товаришеві.

Матеріал та обладнання: лялька Наталка, ілюстрації давньої печери, багаття, шкур тварин і т. д. хати та зображення порожньої кімнати; предмети меблів сучасного побуту (іграшки або картинки), розрізні картинки до гри.

Попередня робота: розглядання ілюстрацій із зображенням меблів, виготовленої з різних матеріалів: м'яка, дерев'яна, кована з заліза, скляна, пластикова; бесіда про те, хто і як виготовляє меблі.

Хід заняття

Організаційний момент:

Нам сонечко всміхається

Радійте дітвора,

Бо знову починається

Цікаве заняття.

Сюрпризний момент:

Стук в двері, заходить лялька Наталка.

Вихователь. Діти подивіться хто до нас завітав?

Діти. Лялька

Вихователь. Давайте з нею привітаємось та познайомимось.

Діти. Доброго ранку!

(Лялька вітається)

Вихователь. Діти це лялька Наталка.

Вона переїжджає до іншої квартири їй потрібні нові меблі, і вона просить нас розповісти їй про них.

Вихователь. Діти, ну що допоможемо їй?

Діти. Так.

Вихователь. Нехай лялька Наталка сідає зручно і слухає (*вихователь саджає ляльку*).

Вихователь. Давайте уявимо, що ми з вами повернулися у ті часи, коли люди жили в печерах. Вони не вміли будувати собі житло (*малюнок із зображенням давньої печери, багаття, шкур тварин тощо*).

Подивіться на малюнок, що ви бачите? (*відповіді дітей*)

Так дійсно, у ті часи люди одягалися в шкіри тварин, розпалювали багаття на землі в печері.

Діти, як ви гадаєте, на чому спали люди, на чому сиділи?

Де готували їжу? (*відповіді дітей*)

Вихователь. Минули роки і поступово житло людини змінювалось (*вихователь виставляє на дошку малюнок де зображено хату без меблів*).

Вихователь. Для того, щоб дізнатися які меблі з'явилися в побуті з часом нам потрібно виконати завдання.

Дидактична гра «Склади ціле»

Мета: розвивати слухову та зорову увагу; формувати мовленнєві навички через опис і класифікацію предметів; вправляти дрібну моторику під час збирання картинок; підводити дітей до узагальнюючого слова «меблі».

Хід гри

1. Підготовка: на кожному столі лежать конверти з розрізними картинками меблів (ліжка, стіл, стілець, шафа, крісло тощо). Картинки розрізані на декілька частин, які потрібно скласти у ціле зображення.

2. Пояснення правил: вихователь пропонує дітям розкрити конверти та зібрати картинку з частин. Після того як діти завершать завдання, вони називають, який предмет меблів зібрали. Вихователь задає уточнювальні запитання про функції цього предмета та де він зазвичай знаходиться.

3. Процес гри: діти працюють індивідуально або в парах, збираючи картинки. Після завершення кожна дитина чи група презентує власний предмет, описує його та пояснює його призначення.

Наприклад:

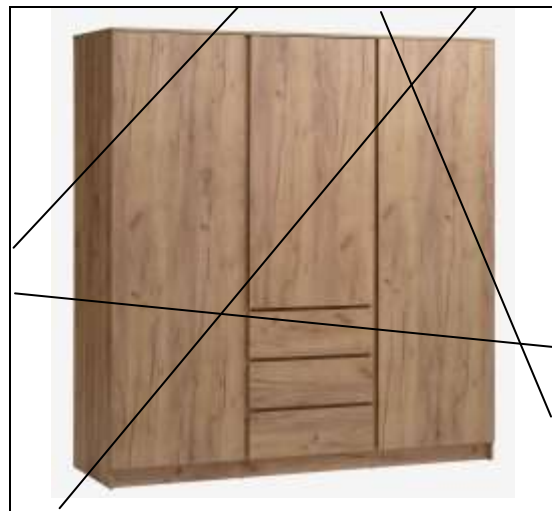
- «Я склав(ла) стілець. На стільці сидять за столом»;
- «У мене шафа. В шафі зберігають одяг».

4. Аналіз гри:

- вихователь допомагає дітям об'єднати всі предмети в узагальнюючу групу «меблі»;
- обговорюється, що меблі бувають різними за призначенням (меблі для сну, відпочинку, роботи, зберігання речей тощо).

5. Заключний етап: підсумовується, що всі зібрані предмети — це меблі, і вони створюють комфорт у наших оселях. Діти захочуються до

самостійного аналізу інших предметів побуту, формуючи ширше уявлення про навколишній світ.

Вихователь. Зараз у кожного в будинку є меблі. Сьогодні людина вже не може без них. Адже меблі стали більш комфортними.

«Брей-ринг властивостей»

Вихователь. Як ви вважаєте з чого виготовляють меблі? (відповіді дітей)

Діти. Дерева, металу, пластмаси, скла.

Вихователь. Так, дійсно люди навчилися робити меблі з різних матеріалів: дерева, металу, пластмаси, скла.

– А які переваги у залізних меблів? (*міцна, не ламається, але дуже важка*)

– Якими властивостями володіють дерев'яні меблі? (*міцні, красиві...*)

– А пластмасові меблі, чим хороші? (*легкі, яскраві, добре миються*)

– Як видумаєте, що добре і що погано в скляних меблів? (*вони красиві, через них добре видно, але їх легко розбити*)

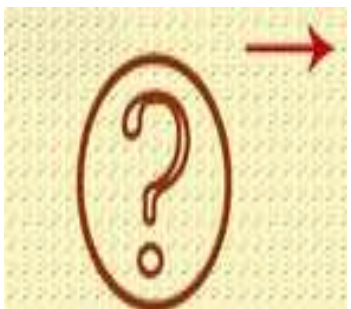

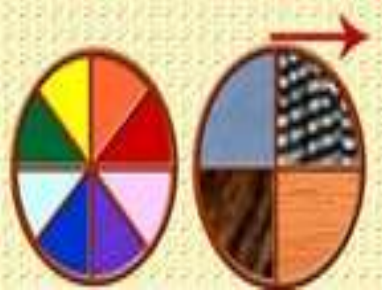
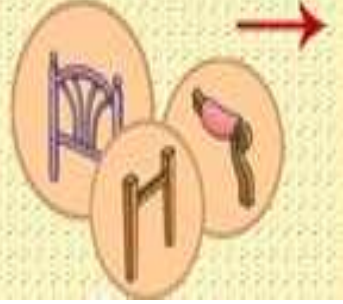
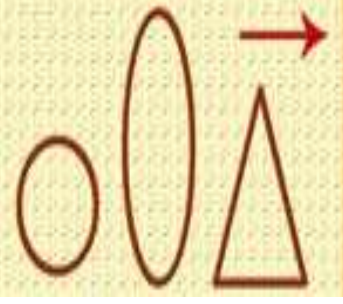

Вихователь. Вірно, у всіх меблів є власні переваги і недоліки. А Наталка вже дізналась з чого виготовляють меблі, тому час дізнатись їх призначення.

Робота за схемою. Подивіться на схему вона складається з семи прямокутників, в яких є підказки.

Вихователь. В першому прямокутнику намальований знак питання. Він просить нас назвати предмет – меблі.

– другий прямокутник просить нас розповісти для чого цей предмет потрібен;

- в третьому прямокутнику зображені різні кімнати і нам потрібно дати відповідь для якого приміщення використовують цей предмет;
- в наступному прямокутнику намальовані два різнокольорових круга один з яких запитує якого кольору предмет? А другий круг запитує з якого матеріалу зроблений? Далі ми бачимо намальовані різні деталі, які є в цього предмета;
- в шостому прямокутнику зображено геометричні фігури, отже, нам потрібно назвати, на яку геометричну фігуру він схожий;
- в останньому квадраті ми бачимо предмети, за допомогою яких ми можемо доглядати за меблями.

 <p>Що це?</p>	 <p>Як використовують?</p>	 <p>Для кого приміщення?</p>
 <p>Колір? Матеріал?</p>	 <p>Частини?</p>	 <p>Форма?</p>
 <p>Як доглядають?</p>		

Вихователь наводить приклад опису меблів (це диван, на ньому сидять. Диван розташовують у гостинній кімнаті. Він жовтого кольору. У дивана м'яке сидіння, зручна спинка та підлокітники. Диван схожий на геометричну

фігуру прямокутник. Для того щоб зробити диван нам необхідно: тканина, поролон, дерево. Щоб диван був чистим його потрібно чистити пилососом та мокрою ганчіркою). Діти по черзі складають власні розповіді.

А зараз настав час для відпочинку.

Фізкультхвилинка

Щось не хочеться сидіти.

Треба трохи відпочити.

Руки вгору, руки вниз.

На сусіда подивись.

Руки вгору, руки в боки.

Вище руки підніміть,

А тепер їх опустіть.

Плигніть, діти, кілька раз.

За роботу, все гаразд.

Дидактична гра «Чого не стало?» (меблі)

Мета: розвивати увагу та зорове сприймання; формувати навички логічного мислення; закріплювати знання про предмети меблів та їх призначення.

Хід гри

1. Підготовка: на дошці або столі виставляється ряд малюнків із зображеннями різних меблів: ліжко, стіл, стілець, шафа, книжкова полиця, диван, крісло тощо. Кількість предметів обирається залежно від віку та рівня підготовленості дітей.

2. Пояснення правил: вихователь пропонує дітям уважно подивитися на всі малюнки та запам'ятати їх; після цього діти закривають очі або відвертаються, а вихователь забирає одну картку; діти відкривають очі, і вихователь запитує: «Чого не стало?»

3. Процес гри: діти намагаються згадати, який малюнок зник, і називають предмет меблів. Вихователь заохочує дітей пояснити, де зазвичай стоїть цей предмет і для чого він потрібен.

Наприклад:

- «Не стало крісла. Воно стоїть у вітальні, на ньому сидять»;
- «Зник стіл. Його ставлять у кімнаті для роботи або обіду».

4. Варіанти гри:

- Змінювати кількість і види карток для ускладнення гри.
- Додавати нові меблі або предмети побуту для розширення

словникового запасу.

➤ Грати у зворотному порядку: вихователь додає новий малюнок, а діти повинні визначити, що змінилося.

5. Заключний етап: проводиться обговорення про важливість різних меблів у побуті, діти висловлюють власні думки про улюблені предмети меблів і їх значення вдома.

Вихователь: Діти, ви молодці, лялька Наталка вже дуже багато дізналась про те, які бувають меблі, з чого зроблені, але вона не знає як правильно їх використовувати. Допоможемо Наталці?

Дидактична гра «Кожній речі – своє місце»

Мета: розвиток мовлення, вміння вживати прийменники (у, (в), на, до).

Хід гри

На дошці – предметні картинки: ліжка, шафа для одягу, шафа для взуття, стіл, книжкова полиця.

У дітей також є предметні картинки.

Дитина виходить до столу, розглядає свою картинку і говорить, куди її віднести (наприклад: *ковдра – на ліжка, книжка – на полицю, чоботи – у шафу, стілець – до столу*).

Дидактична гра «Кожній речі – своє місце»

Мета: формувати мовлення та правильне використання прийменників (у, в, на, до); розвивати логічного мислення, уваги та вміння класифікувати предмети за місцем їх використання.

Хід гри

На мольберті або столі розміщені зображення меблів: ліжко; шафа для одягу; шафа для взуття; стіл; книжкова полиця.

1. Підготовка: у дітей також є картки із зображеннями різних предметів (ковдра, книжка, чоботи, стілець, подушка, зошит, капці тощо).

2. Процес гри: вихователь викликає дитину до столу, дитина обирає картку зі своїм предметом, розглядає її та промовляє речення про те, куди потрібно покласти чи поставити цей предмет.

Приклади відповідей:

- «ковдра – на ліжко»;
- «книжка – на полицю»;
- «чоботи – у шафу»;
- «стілець – до столу».

3. Заключний етап: вихователь заохочує дітей аргументувати власні відповіді: чому саме цей предмет має бути розміщений у відповідному місці.

Вихователь. Ну що ж діти, я вважаю ви стали справжніми друзями для ляльки Наталки, адже сьогодні ви розповіли їй які бувають меблі, з чого їх виготовляють, як за ними доглядають та як правильно їх використовують. Лялька Наталка вам вдячна ,їй вже час з вами прощатися бо вона поспішає до магазину за новими меблями. До побачення, Наталко.

Підсумок заняття

- Діти що нового ви дізнались на занятті?
- Які завдання сподобалось виконувати на занятті?

Тема: «Осінь-господиня»

Старший дошкільний вік

Мета: розширити та закріпити знання дітей про сезонні зміни в природі восени, ознайомити з багатством кольорової гама осені. Узагальнити уявлення про різноманітність овочів, фруктів та ягід, формувати чітке розуміння їх характерних ознак. Закріпити назви та основні властивості 6-8 найпоширеніших овочів, 4-5 плодово-ягідних культур. Розвивати навички звукового аналізу слів, співвідносити звук із відповідною буквою. Формувати вміння складати описові розповіді за схемами, сприяти розвитку логічного мислення та мовлення. Навчати класифікувати дари осені за різними ознаками (форма, місце зростання, частини рослин), правильно використовувати узагальнюючі поняття: «овочі», «фрукти», «ягоди». Вправляти у розрізненні овочів за коренеплодами та надземними частинами (вершками). Збагачувати словниковий запас образними висловами та порівняннями, формувати мовленнєву креативність. Закріпити правила безпечної поведінки в природному середовищі — лісі, саду. Виховувати любов, дбайливе ставлення та інтерес до навколишньої природи через емоційно-пізнавальні моменти гри та творчої діяльності.

Матеріал: демонстраційний – картини «Осінь», «Сад», «Город»; муляжі овочів та фруктів; роздатковий – картки для гри «Збери букет».

Хід заняття

Доброго ранку, сонечко ясне!

Доброго ранку, небо прекрасне!

Доброго ранку усім малякам!

Доброго ранку нашими гостям!

Вихователь. Діти, яка зараз пора року? А як ви зрозуміли, що зараз пора року осінь? *Діти називають ознаки осені.*

Вихователь. Так, дійсно зараз пора року осінь.

Сюрпризний момент

Стук в двері. Вихователь заносить ляльку Осінь.

Вихователь. Хто до нас прийшов у гості? Давайте привітаємось. Запросимо осінь погостювати у нас. А я розповім дуже цікаву легенду про осінь.

Вихователь розповідає легенду

За легендою Осінь – старша дочка Сонця. Вона останньою залишила батьківський дім і стала на Землі четвертою порою року. Посилаючи Осінь на Землю, Сонце сказало їй:

– Забирай все моє багатство. Я віддаю тобі все своє золото. Будь щедрою. Віддавай своє багатство людям і вони полюблять тебе.

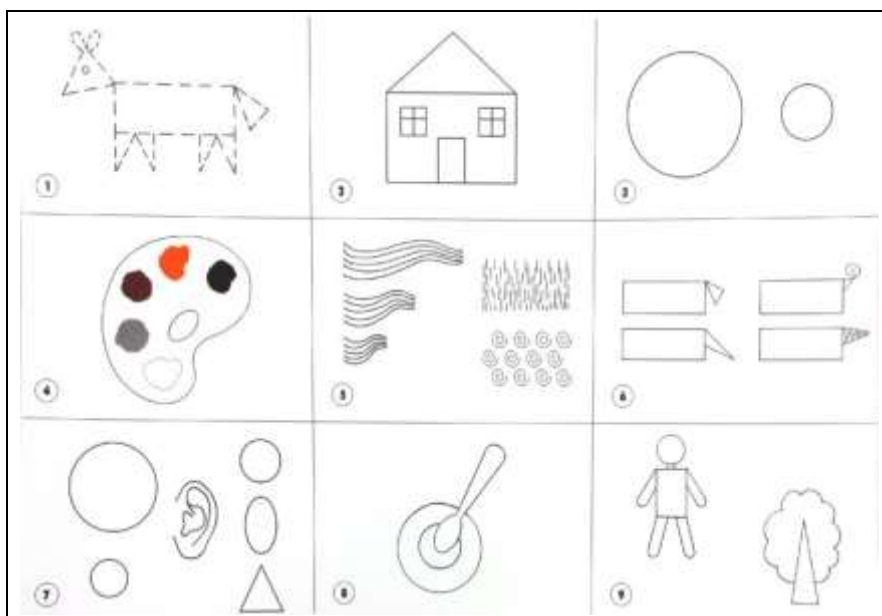
Вихователь. Чи виконує осінь наказ Сонця? Чи любимо ми осінь? За що? У легенді говориться, щоб осінь все своє багатство віддавала людям. Давайте поміркуємо, чи виконує Осінь наказ Сонця. Осінь нас запрошує у подорож до лісу. Діти що таке ліс?

Вихователь вивішує картину «Ліс»

- Який ліс зображено на картині?
- Які види лісів ви знаєте?
- Які дари Осені ми можемо знайти в лісі?

Вихователь. Діти а кого ми можемо зустріти в лісі. Так диких тварин. Давайте про деяких з них ми розкажемо і допоможе нам в цьому схема помічниця. Діти по черзі описують. Наприклад.

Це лисиця. Лисиця – дика тварина, яка мешкає в лісі. Лисиця невелика на зріст і має руде забарвлення. Тіло вкрите густим, довгим хутром. У лисиці є тулуб, голова, вуха схожі на трикутник, довгий хвіст та гострі зуби. Лисиця – хижак, полює вона на дрібних гризунів, зайців, птахів, польових мишей, курей. Для людей важливе лисяче хутро.

Вихователь. Як ви бачите, осінь все своє багатство віддала природі й тому ми її називаємо якою? Давайте, діти, пригадаємо правила поведіння в лісі, щоб не завдати шкоди ні собі, ні природі.

- А зараз Осінь запрошує нас до саду.

Вивішується картина «Сад»

Вихователь. Розгляньте картину й назвіть, що принесла Осінь до саду.
(відповіді дітей)

Як називається все це одним словом? Зверніть увагу на фрукти, які розташовані по краях картини. Роздивились? А тепер до вас таке завдання:

- Які з цих фруктів не ростуть у наших садах?
- Які із ягід ростуть у нашому саду?
- Які фрукти ростуть у нашому саду?

Ось це все багатство Осені.

Вихователь. Пригадаємо, що потрібно зробити щоб фрукти були корисними для нас і не принесли шкоду нашому здоров'ю.

Дидактична гра «Добре – погано»

Мета: розвивати вміння аналізувати та оцінювати явища, дії та ситуації; формувати в дітей розуміння важливості дотримання правил гігієни під час споживання фруктів; розширювати знання про корисні властивості фруктів; розвивати мовлення, логічне мислення та здатність аргументувати власну точку зору.

Хід гри

1. Підготовка: вихователь готує картки із зображеннями фруктів та різними ситуаціями, пов'язаними із їх споживанням (наприклад, миття фруктів, їжа немитого яблука, очищення фруктів перед вживанням, споживання зіпсованого фрукта).

2. Пояснення правил гри: вихователь пояснює, що діти мають подумати і сказати, що є «добре», а що «погано» у кожній ситуації, обґрунтовуючи власну думку.

3. Процес гри:

- вихователь показує картку або описує ситуацію;
- діти по черзі називають, що добре чи погано у кожній ситуації та пояснюють, чому це так.

Наприклад: «Добре – з'їсти вимите яблуко, тому що воно чисте і корисне», «Погано – їсти брудний фрукт, бо це може призвести до хвороби».

Вихователь. Що можна приготувати з фруктів? (*Вичавлювати сік; варити джем, повидло, варення, компот, желе; виготовляти цукерки; пекти пиріжки*)

Вихователь. А зараз Осінь запрошує нас на город.

Вивішується картина «Город»

Вихователь. Уважно розгляньте картину і скажіть:

- Що росте на городі?

- Як назвати все це одним словом?
- Які овочі ростуть у землі?
- Які над землею?

Вихователь. Ось і закінчилась наша подорож. Ми переконалися, що Осінь виконує наказ Сонця і кожного року дарує людям щедрий урожай. Зараз ми ще покажемо осені, які ми кмітливі, розумні...

Дидактична гра «Осінь – дуже щедра господиня»

Мета: розширити знання дітей про осінні овочі та фрукти; формувати вміння класифікувати врожай за видами: садовий (фрукти) та городній (овочі); розвивати зв'язне мовлення та логічне мислення.

Хід гри

1. Підготовка: вихователь розкладає перед дітьми «осінній врожай» у вигляді карток із зображеннями овочів (морква, капуста, картопля, буряк) і фруктів (яблука, груші, сливи, виноград).

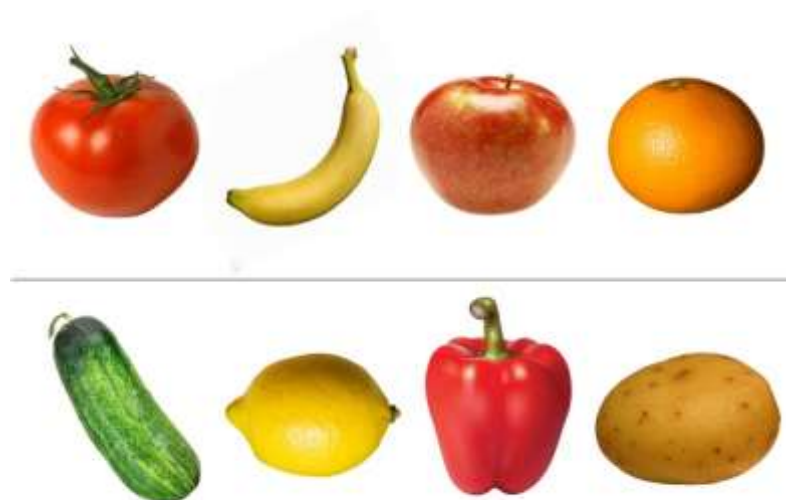
2. Пояснення завдання: «Осінь принесла багатий врожай у сади та на городи. Ось моя грядка і сад. Ваше завдання — допомогти правильно розкласти врожай: овочі на грядку, а фрукти — до саду».

3. Процес гри: діти по черзі обирають картку із зображенням плоду, називають предмет, визначають, до якої групи він належить (овоч чи фрукт), і кладуть картку у відповідне місце (на грядку чи на дерево).

Наприклад:

- «Морква – це овоч. Її кладемо на грядку»;
- «Яблуко – це фрукт. Його кладемо до саду».

4. Заключний етап: вихователь підсумовує результати, хвалить дітей за правильні відповіді.

Дидактична гра «Четвертий зайвий»

Мета: розвивати логічне мислення та увагу дітей; формування вміння порівнювати предмети за ознаками (форма, колір, вага, розмір, смак); збагачувати словникового запасу та розвиток мовлення.

Хід гри

1. Підготовка: на дошці закріплюються зображення чотирьох предметів (наприклад: огірок, лимон, перець, картопля).

2. Пояснення правил: «Серед чотирьох предметів один можна назвати «зайвим» за певною ознакою. Але ми зробимо так, щоб кожен предмет був «зайвим» по черзі. Важливо пояснити, чому ви так вирішили».

3. Процес гри: вихователь починає з одного набору предметів і пропонує дітям обговорити кожен випадок:

➤ огірок: «Огірок буде зайвим серед лимона, перця та картоплі. Чому?». Відповідь: «Огірок довгастий, а інші овальні»;

➤ лимон: «А тепер зайвий лимон. Чому?». Відповідь: «Лимон кислий на смак, а інші ні»;

➤ перець: «Зайвим буде перець. Чому?». Можлива відповідь: «Перець яскраво-червоний, а інші предмети не такого яскравого кольору»;

➤ картопля: «Тепер зайва картопля. Чому?». Відповідь: «Картопля важча за інші предмети».

4. Заключний етап: вихователь продовжує гру з новими наборами карток (наприклад, яблуко, м'яч, груша, цукерка) і підтримує активну участь дітей у знаходженні логічних пояснень для кожного предмета.

Варіанти порівнянь:

- за кольором: червоний, зелений, жовтий, білий;
- за розміром: великий, маленький;
- за формою: круглий, довгастий, квадратний;
- за смаком: солодкий, кислий, гіркий.
- за вагою: легкий, важкий.

Дидактична гра «Подарунок для осені: Збери букет»

Мета: вправляти дітей у визначенні заданого звуку в слові; закріплювати вміння співвідносити звук і букву; розвивати фонематичний слух, уважність та мовлення.

Хід гри

1. Підготовка: вихователь готує кольорові картки із зображеннями різних осінніх квітів і листочків. На кожній картці написані слова або зображені предмети, які мають певний звук (наприклад, «а», «о», «м», «с»)

тощо). В центрі столу розташована велика ваза або корзинка, в яку діти «ставитимуть» свої квіти для осіннього букету.

2. Пояснення правил: вихователь оголошує звук, на який треба звернути увагу під час вибору карток (наприклад: «Сьогодні ми шукаємо слова із звуком [а]»). Діти повинні знайти серед карток ті, де є слова з цим звуком, і додати їх до букета. Вихователь допомагає дітям правильно визначати звук, уточнюючи позицію звуку в слові (на початку, в середині або в кінці).

3. Процес гри: діти по черзі виходять, обирають картку і називають слово, пояснюючи, де знаходиться заданий звук.

Наприклад:

➤ «Це картка з листочком і словом «яблуко». У слові «яблуко» є звук [а] в середині слова»;

➤ «На цій картці квітка і слово «соняшник». Звук [с] є на початку слова».

4. Заключний етап: вихователь разом із дітьми підраховує, скільки квітів та листочків зібрано у букеті.

Варіанти ускладнення:

➤ під час гри можна вводити завдання на пошук слів із різними звуками одночасно;

➤ можна просити дітей придумати власні слова з відповідними звуками;

➤ додавати картки з предметами, які не мають заданого звуку, щоб діти вчилися виключати неправильні варіанти.

Вихователь. Осені дуже сподобалось у нас на занятті, сподобались наші ігри. Але вона повинна йти далі бо скоро – яка пора року? (Зима) Вона прощається з вами. До побачення!

Підсумок заняття

- Пригадайте про Що йшла мова на занятті?
- Що нового та цікавого дізнались?
- Поміркуйте, чи сподобалось Осені у вас в гостях?

Тема: «Пори року. Зима»

Старший дошкільний вік

Мета: закріплювати знання дітей про зиму, зимові явища; вміти виділяти характерні ознаки зими. Продовжувати вчити дітей відповідати на запитання, вживати у мовленні різні типи речень. Збагачувати словниковий запас прикметниками. Складати речення за допомогою асоціативних картинок-підказок. Формувати вміння складати описові розповіді з використанням схем Розвивати монологічне мовлення, вправляти дітей у побудові словосполучень за темою заняття.

Матеріал: демонстраційний – картини «Зима», « Зимові місяці». схема-модель «Пори року»

Хід заняття

Вихователь. Діти, послухайте загадку. Про яку пору року йдеться мова?

Стало біло навкруги –
Я розтрушую сніги,
Наганяю холоди,
Води сковую у льоди.
В дружбі з дітьми я всіма.
Здогадались? Я ... (Зима)

Вихователь. А яка зараз пора року? (Зима)

Вихователь. Як ви зрозуміли, що зараз зима? (Діти називають ознаки зими: холодно, падає сніг, дерева без листя, річки вкриті льодом тощо)

Вихователь. Так, ви правильно помітили – зараз зима! (Лунає стук у двері, вихователь заносить ляльку-Зиму.)

Вихователь. Хто це до нас завітав? (Лялька-Зима)

Вихователь. Лялька-Зима прийшла до нас дізнатися, що ви знаєте про неї. Розкажемо їй? *(Так)*

Вихователь. Чи знаєте ви, що у зими є три брати? Хто вони? *(Грудень, січень, лютий)*

Вихователь. Молодці! Прийшла зима і принесла у природу свої зміни. Давайте порівняємо з осінню і скажемо «навпаки»:

- восени дерева мали жовте листя, а взимку... *(дерева без листя);*
- восени йшов дощ, а взимку... *(падає сніг);*
- восени на річках була вода, а взимку... *(річки вкриті льодом);*
- восени було тепло, а взимку... *(холодно);*
- восени діти гуляли по калюжах, а взимку... *(катаються на санчатах і ковзанах).*

Вихователь. Чудово, діти! Ви дуже спостережливі й знаєте багато про зиму та її зміни. Зима дякує вам за цікаву розповідь! Тепер вона знає, що ви добре її розумієте та любите веселитися взимку.

Дидактична гра «Яка зима?»

Мета: розширювати словниковий запас дітей; формувати уявлення про характерні ознаки зими; розвивати зв'язне мовлення, асоціативне мислення та спостережливість.

Хід гри

1. Підготовка: вихователь розкладає на столі або закріплює на дошці асоціативні картинки-підказки із зображеннями зимових явищ: засніжені дерева, хуртовина, сніговик, морозні візерунки на склі, ковзанка, теплий одяг тощо. Зображення мають допомогти дітям уявити різні характеристики зими.

2. Пояснення правил: вихователь звертається до дітей із запитанням: «Яка буває зима? Поміркуйте і скажіть». Діти розглядають картинки, обирають відповідні та називають характерні ознаки зими.

3. Процес гри: вихователь допомагає дітям підбирати слова-ознаки за запитанням:

- «Зима біла – тому що все навколо вкрито снігом»;
- «Зима холодна – тому що мороз сковує річки і заморожує землю»;
- «Зима весела – діти катаються на санчатах і лижах, грають у сніжки»;
- «Зима люта – коли дме сильний вітер і мете хуртовина».

Діти пропонують власні варіанти описів зими, пояснюючи свої асоціації.

4. Заключний етап: вихователь підсумовує гру: «Зима буває різною – білою, холодною, веселою і навіть лютою! Але кожна її сторона приносить щось цікаве і незабутнє». Діти можуть створити малюнок або описати своє улюблене зимове явище.

Дидактична гра «Закінчи фразу»

Мета: збагачувати словниковий запас дітей; вправляти у правильному поєднанні прикметників з відповідними іменниками для утворення словосполучень; розвивати мовлення, мислення та увагу.

Хід гри

1. Підготовка: вихователь пропонує дітям гру, у якій потрібно добрати іменники до прикметників, щоб утворити правильні та логічні словосполучення. На мольберті або картках можуть бути зображення зимових явищ і предметів як підказки (замерзла річка, бурулька, зимовий ліс, холодний сніг тощо).

2. Пояснення правил: вихователь називає прикметник, а діти добирають до нього іменники та називають утворені словосполучення.

Наприклад:

- Вихователь: «Крижана...»
- Діти: «Річка, бурулька, гірка».

3. Процес гри: вихователь по черзі називає прикметники:

- «Крижана...»;
- «Зимовий...»;
- «Вітряна...»;
- «Холодний...».

Діти по черзі відповідають, доповнюючи фразу відповідними іменниками. Якщо хтось із дітей утруднюється, вихователь допомагає запитанням: «Що ще може бути крижаним?» або пропонує картинку для підказки.

4. Заключний етап: після гри вихователь підсумовує: «Молодці! Ми з вами склали багато гарних словосполучень і дізналися, скільки всього цікавого буває взимку». За бажанням діти можуть придумати власні прикметники для опису зими і продовжити гру.

Приклади словосполучень:

- *крижана* – річка, бурулька, ковзанка, гірка, вода;
- *зимовий* – день, ранок, місяць, ліс, садок;
- *вітряна* – погода, метелиця, заметіль;
- *холодний* – сніг, лід, січень, тиждень.

Вихователь. А зараз настав час для відпочинку.

Фізкультхвилинка

Кружляють і сиплються з неба сніжинки,
Біленькі, легенькі, холодні пушинки,
Пухнасті вони та красиві, легкі...

(Діти повільно кружляють, плавно змахуючи руками)

Замете зима намети – отакі!

(Стають навипиньки і тягнуться руками вгору)

Злий вітер подує, мороз залютує,

(Щосили дмухають, витягаючи вперед шию)

На вікнах квітки зимові намалює,

(Імітують малювання у повітрі квітки)

Не дасть перехожим на місці стояти,

(Притупують то однією, то іншою ніжкою)

А ми не злякались – пішли танцювати!

(Ритмічно плескають у долоньки)

Вихователь. Трішки відпочили, продовжуємо далі. Пропоную зіграти в гру.

Дидактична гра «Підбери слово»

Мета: розвивати мовленнєву активність дітей, формуючи правильні словосполучення; збагачувати словниковий запас дітей, вправляючи їх у вживанні відповідних слів для завершення фраз; управляти у слуховій увазі, розвитку асоціативного мислення та розуміння природних явищ.

Хід гри

1. Підготовка: вихователь підготовлює список фраз із пропущеними словами, які діти повинні правильно доповнити, вибираючи відповідні слова для кожної фрази.

2. Пояснення правил: вихователь пояснює, що гра полягає в тому, щоб підібрати правильне слово до кожної фрази.

Наприклад: «Ударили ____» — і діти повинні сказати «морози».

Вихователь пропонує кожну фразу по черзі, а діти правильно доповнюють їх словами, що підходять.

3. Процес гри: вихователь читає незакінчену фразу, а діти по черзі підбирають правильне слово:

- ударили... (морози);
- хрумтить... (сніг);
- вирує... (хуртовина);
- замерзли... (річки);
- скрипить... (сніг);
- метуть... (хуртовини);
- падає... (сніг).

Вихователь заохочує дітей коментувати, чому вони обрали саме ці слова, що асоціюються з зимою, погодою та природними явищами.

4. Заключний етап: після завершення гри вихователь підсумовує: «Молодці! Ви добре справились із завданням і підібрали слова, які точно описують зимові явища!»

Вихователь. Давайте все згадаємо і спробуємо скласти розповідь про зиму а допоможе нам схема помічника. (Діти з опорою на схему і з допомогою вихователя складають зв'язну розповідь)

Приблизний варіант розповіді

Взимку день коротший від ночі. На небі хмарно. Взимку землю вкриває пухнастий сніг. Дерева сплять у білих снігових шапках. Деякі тварини впали в зимову сплячку а білочка та зайчик змінили хутро. Птахи відлетіли в теплі краї, щоб не загинути від голоду і холоду. Узимку люди одягнули теплі шубки й рукавички. Взимку можна покататися на ковзанах, санчатах та лижах.

Коли розповідь складено, інші діти слухають, можуть доповнювати розповідь

Вихователь. Ляльці-зимі – дуже сподобалось у нас і вона вдячна вам за те що ви стільки знаєте цікавого про пору року –зима. Але їй вже час іти. Вона прощається з вами. До побачення!

Підсумок заняття

- Чи сподобалось вам, малята, сьогоднішнє заняття?
- Про яку пору року ми сьогодні розповідали?

Вихователь відзначає дітей, які виявили найбільшу активність та старанність.

Тема: «Свійські тварини»

Старший дошкільний вік

Мета: вчити придумувати та переказувати казку послідовно, емоційно, логічно (використовуючи записи символами); продовжувати вчити складати сюжетні розповіді за опорними схемами. Заохочувати використовувати в своїй мові складнопідрядні речення із прийменником «тому що». Вчити використовувати в своїй мові порівняння, збагачувати словниковий запас прикметниками, що означають різні властивості знайомих предметів. Сприяти розвитку логічного мислення при використанні схем, розвитку творчості при утворенні казки.

Хід заняття

Вихователь. Діти, послухайте загадку:

*Шорстка, гладенька і м'якенька,
Спинка гнеться, хвостик в'ється.*

Як ступає, ніхто не чує,

Тихо крадучись, полює.

І маленькі сірі мишки

Утікають геть від ... (кішки)

(Вихователь виставляє малюнок білого kota з бантом)

Вихователь. Подивіться, який він гарненький! А що він нам нагадує?
(Вербові котики)

Вихователь. А чому? *(Тому що котики такі ж м'якенькі)*

Вихователь. А що ще буває таким м'якеньким і пухнастим? *(Курчатко, кульбабка...)*

Вихователь. А що ще таке біленьке, як кошенья? *(Сніг, вата...)*

Вихователь. А хто на подвір'ї у бабусі такий голосистий? *(Півник)*

(Вихователь виставляє малюнки навпроти котика)

Вихователь. А чому він такий прибраний? *(Тому що в котика сьогодні день народження!)*

Вихователь. Тоді давайте скажемо йому добрі, приємні слова!

Діти добирають порівняння, спираючись на малюнки:

- Ти такий м'якенький, як вербові котики.
- Ти пухнастий, як кульбабка.
- Ти біленький, як сніжинка.
- Ти тепленький, як весняне сонечко.
- Ти голосистий, як півник.

Вихователь. Я думаю, котику дуже сподобалися ці приємні слова, але що за день народження без гостей?

Вихователь виставляє схематичні зображення свійських тварин

Вихователь. Хто до нас прийшов? Як називаються всі ці тваринки одним словом? (*Свійські тварини*)

Вихователь. На день народження гості приходять з подарунками! Ось і наше кошенятко отримало багато корисних речей. Давайте спробуємо відгадати, хто з друзів подарував які подарунки.

Вихователь прикриває перший малюнок схеми та починає роботу з дітьми:

- *півник* – ... (ноти);
- *качка* – ... (подушка);
- *курка* – ... (яйце);
- *баран* – ... (рукавиця);
- *корова* – ... (молоко);
- *свиня* – ... (сосиски);
- *коза* – ... (букет).

Діти по черзі відгадують подарунки, зазначаючи, хто що подарував

Вихователь. Молодці! Котик отримав стільки гарних і корисних подарунків! Я думаю, він дуже радий!

Дидактична гра «Хто що приніс на день народження?»

Мета: розвивати мовлення дітей, їх уяву та творче мислення; вправляти дітей у порівнянні, розвитку асоціацій та логічного мислення; формувати вміння визначати особливості предметів за їх ознаками (колір, форма, текстура).

Хід гри

1. Підготовка: вихователь готує схематичні зображення або малюнки тварин і предметів-подарунків: букет квітів, пісенька (ноти), подушка, молоко, рукавички тощо. Схеми розташовуються так, щоб малюнок тварини був з'єднаний стрілкою з подарунком.

2. Пояснення правил: вихователь пояснює дітям: «Наш котик сьогодні святкує день народження. До нього прийшли гості — його друзі-тварини, і кожен приніс подарунок. Ви маєте відгадати, хто що подарував і описати ці подарунки».

Вихователь ставить запитання, які допомагають дітям зорієнтуватися у грі:

- Хто міг нарвати букет? Який він?
- Хто подарував пісеньку? Якою вона була?

➤ Хто приніс подушку? Яка вона на дотик?

3. Процес гри: діти відповідають на запитання вихователя, обговорюючи можливі варіанти відповідей:

- букет: квітковий, польовий, різнокольоровий, яскравий;
- пісенька: дзвінка, весела, радісна, весняна;
- подушка: м'яка, пухнаста, тепла, легка.

Вихователь виставляє наочні зображення відповідних предметів, допомагаючи дітям закріпити асоціації. Діти самостійно добирають прикметники для опису подарунків і порівнянь.

Гра може бути доповнена творчим завданням: придумати коротку історію про подарунки котика або створити «казку».

4. Заключний етап: вихователь підсумовує гру, відзначаючи активність та винахідливість дітей. Пояснює, як уважність до деталей допомагає краще розуміти оточення та творчо мислити. Пропонує дітям розповісти про гру вдома і придумати нові варіанти подарунків для котика разом із батьками.

Вихователь. Тепер давайте пригадаємо, як було все із самого початку.

На мнемотаблиці виставляються символи:

- кіт — зображення котика-іменинника;
- гості — коло з маленькими кружечками, що символізують друзів котика;
- тварини: коза, півник та інші;
- подарунки: зображення подарунків від гостей;
- веселе обличчя: символ щасливої атмосфери свята.

Вихователь. Спочатку відкриємо перший символ... *Вихователь поступово відкриває символи та починає розповідь, залучаючи дітей до обговорення*

Таким чином заняття переходить до творчої розповіді та роботи з символами на мнемотаблиці.

Вихователь. Був чудовий сонячний день. Кошеня запросило гостей на день народження. Прийшли коза, півник та інші друзі. Вони принесли подарунки, і всі разом дуже весело святкували!

Закріплення розповіді: вихователь звертається до дітей із завданням: «Тепер давайте оберемо одного або двох дітей, які допоможуть нам пригадати всю історію від початку до кінця за допомогою цієї схеми.»

Діти переказують події, орієнтуючись на символи у мнемотаблиці, формуючи правильну послідовність казки.

Розвиток навичок розповідання: вихователь допомагає дітям уточнювати та доповнювати історію, заохочуючи використовувати повні

речення та яскраві описи. За бажанням групи можна додати нові деталі або придумати альтернативні варіанти розвитку подій.

Вихователь. А тепер давайте разом складемо нову казку про нашого котика. Відкриємо збірник казок і виберемо будь-яку сторінку, щоб отримати слово для нашої казки.

Діти закривають очі, відкривають сторінку і вказують слово. Вихователь вибудовує казку в єдину сюжетну лінію

Вихователь.

- Жив-був... хто у нас? (*котик-воркотик*)
- Яким він був, яке добро вмів робити? (*частування*)
- Кого злого він зустрів? (*коза*)
- Яке зло вона вмела робити? (*Діти відповідають: хатинка – вона всіх ображала, бодала своїми рогами, а бідного котика вигнала із його хатинки*)
- Хто був другом у котика? (*мишка*)
- Що вона вмела робити? (*ловити*)
- Як вирішила допомогти? (*обманути*)
- Що вона придумала? (*Діти самі вигадують кінець казки*)

Запитання для дітей:

- Якими словами зазвичай закінчуються казки? (*Діти пропонують варіанти*)
- Як би ви назвали цю казку?

Вихователь. Давайте запишемо нашу казку символами. Я замалювала кожне ваше слово, і тепер ви зможете розповісти цю казку вдома разом з батьками, а також придумати продовження!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

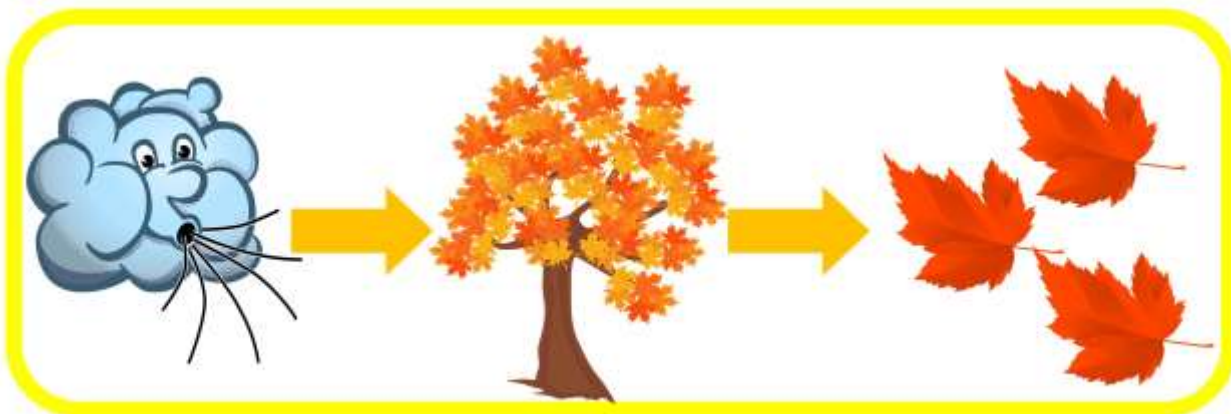
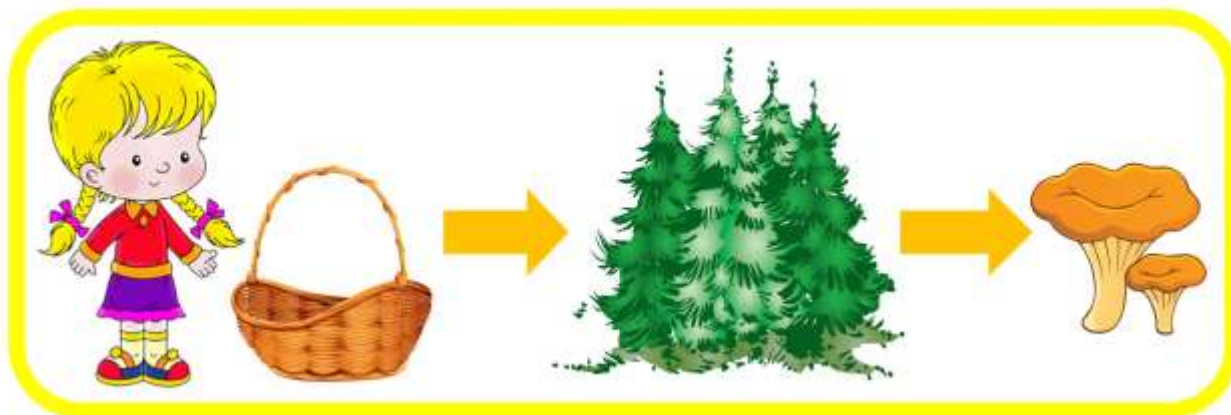
1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція». 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Білан О.І. Навчання розповідання з використанням наочності: старший дошкільний вік: метод. посіб. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 128 с.
3. Бобровська Х.В., Самсонова О.О, Чорна Г.В. Методи і прийоми мнемотехніки як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 53. Том 1. 2022. С. 177–182.
4. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Видавничий дім «Слово», 2010. 304 с.
5. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник. Київ : Слово, 2015. 704 с.
6. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Мовленнєва робота з дошкільниками: шляхи оптимізації. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 3. С. 4–12.
7. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Розвиток мовлення дітей: навч. метод. комплект: посіб. та предметні картинки А.К.: Генеза, 2013. 160 с.
8. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: підручник. Київ: Академвидав, 2015. 304 с.
9. Ємець А.А., Коваленко О.М. Навчаємо дітей переказувати. Основа, 2013. 111 с.
10. Зданевич Л. Сторітелінг: мистецтво розповідання, або як зацікавити й мотивувати дітей. *Дошкільне виховання*. 2017. № 7. С. 2–5.
11. Калмикова О.Л. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: навч.-метод. посіб.: Видавничий Дім «Слово», 2016. 384 с.
12. Клименко А.І. Використання прийомів мнемотехніки у роботі вчителя-логопеда дошкільного навчального закладу. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 2 (58). С. 130–135.
13. Копилова О.П. Використання символів у роботі з дошкільниками. Старша група. Харків: Ранок, 2010. 128 с.
14. Коршенко Н. Запам'ятовуємо сюжет казки-зв'язки за допомогою мнемотаблиць. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 4. С. 39–44.

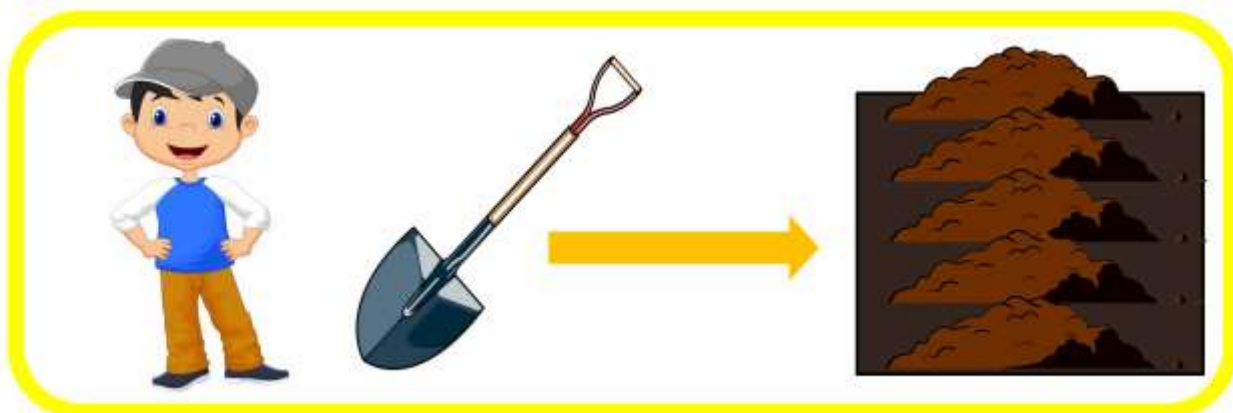
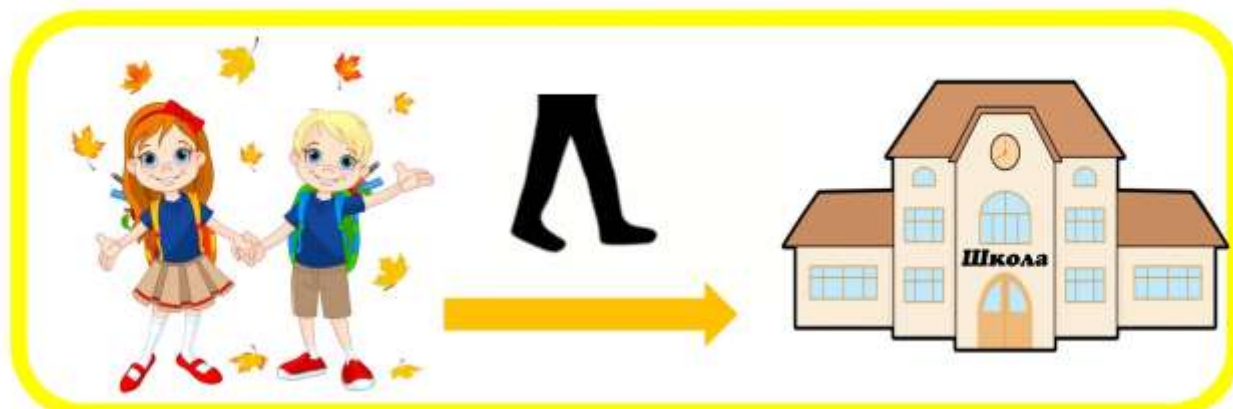
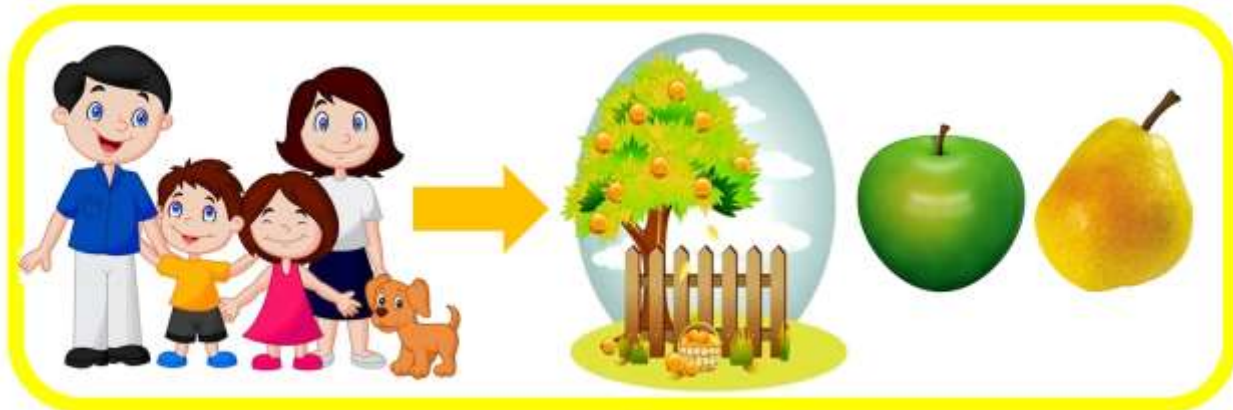
15. Крутій К.Л. Використання схем-моделей у лексико-граматичній роботі: навч.-метод. посіб. Львів. 2007. 42 с.
16. Омеляненко А. Розповіді-роздуми за моделями. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 3. С. 8–11.
17. Омеляненко А.В. Вчимося складати розповідь-роздум. *Палітра педагога*. 2004. №3. С. 14–17.
18. Чала Л.М. Опорні схеми для складання описових розповідей. Харків: Вид. «Основа», 2018. 16 с.
19. Чепурний Г.А. Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 208 с.
20. Чепурний Г.А. Освітня мнемотехніка: навчально-методичний посібник. 3-тє вид., оновл. зі змін. та доповн. Тернопіль: Мандрівець, 2020. 152 с.
21. Червонна Т., Антацук Є. Мнемічні здібності дітей молодшого шкільного віку. *Психолог*. 2007. № 8. С. 6–11.
22. Чумаченко А., Гавриліна Л. Мнемотехніка для дошкільнят. Видавництво «Шкільний світ». 2019 р. 168 с.
23. Ярмощук О.О., Василюк В.М. Використання мнемотехніки як активного методу навчання. *Інноватика у вихованні*. 2016. Випуск 3. С. 182–189.

ДОДАТКИ

Додаток А

МНЕМОДОРІЖКИ ДЛЯ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ОПИСОВИМ РОЗПОВІДЯМ

МНЕМОТАБЛИЦІ ДЛЯ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ОПИСОВИМ РОЗПОВІДАМ

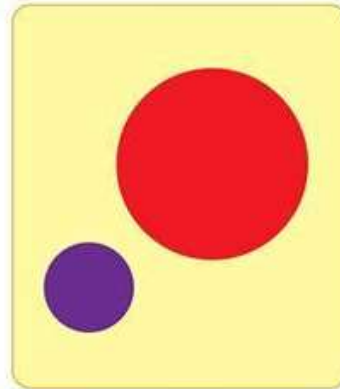
Овочі

1. Назва овочу.

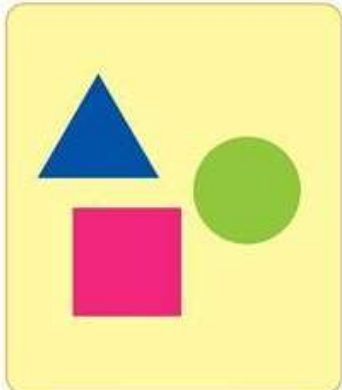
2. Де росте?

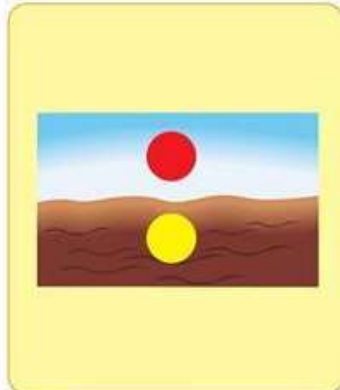
3. Розмір.

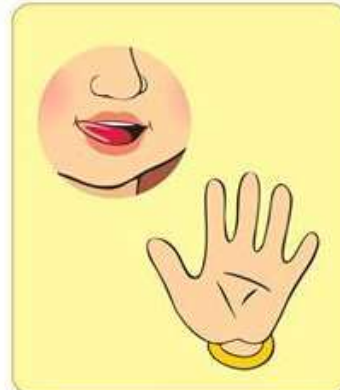
4. Колір.

5. Форма (округла, овальна, трикутна).

6. Де росте (на землі, під землею)?

7. Який виявляється на дотик та смак?

8. Спосіб вживання (виріть або жарить, вживають сирим).

Іграшки

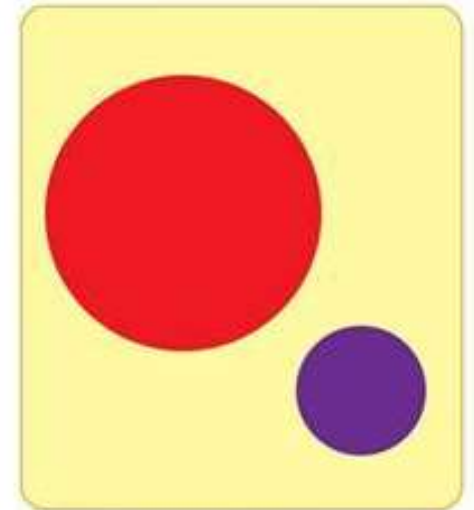
1. Назви іграшки.

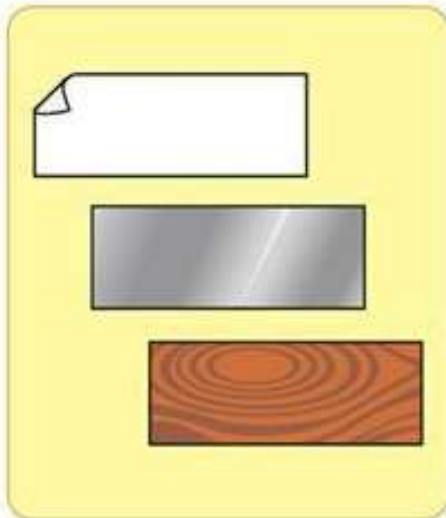
2. Клір.

3. Форма (прямокутна, квадратна, кругла, овальна, ромбоподібна, трикутна).

4. Розмір (велика, маленька).

5. Матеріал.

6. Будова (осередок і частини).

7. Яка на дотик?

8. Спосіб використання.

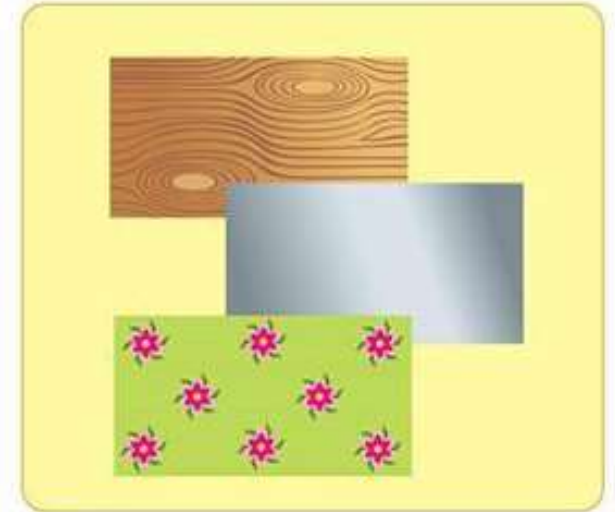
Одяг, взуття

1. Назва предмета одягу, взуття.

2. Колір.

3. Матеріал.

4. Будова (складові частини).

5. Призначення (за статтєвою ознакою людини (чоловік, жінка); за віком людини (доросла, дитина)).

6. Для якого сезону (весілля, літня, осіння, зимова).

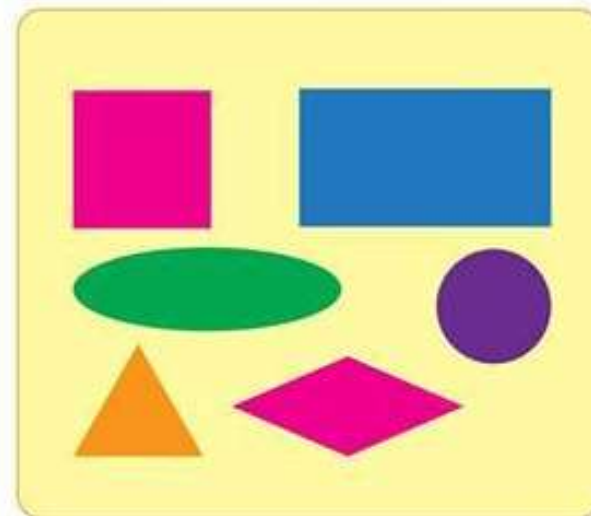
Посуд

1. Назва посуду.

2. Колір.

3. Форма (прямокутна, квадратна, кругла, овальна, ромбоподібна, трикутна).

4. Будова (складові частини).

5. Яка на дотик (з якого матеріалу зроблена)?

6. Спосіб застосування.

Дерево

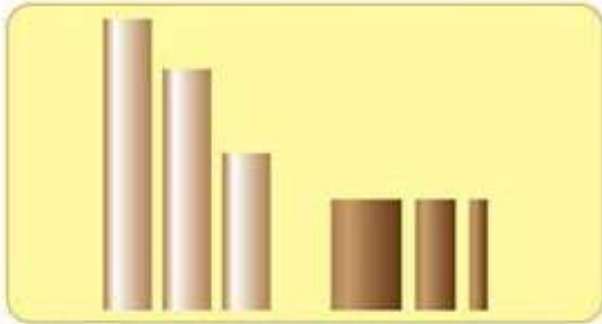
1. Назва дерева, його вигляд (хвойне, листяне, плодове).

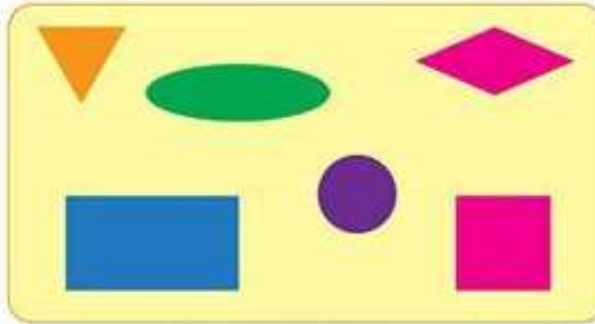
2. Де росте (у саду, у лісі, у парку, біля води).

3. Будова (корені, стовбур, гілки).

4. Товщина стовбура (товстий, середній, тонкий).
Висота дерева (високе, середнє, низьке).

5. Форма листя (кругла, ромбоподібна, трикутна, клиноподібна, овальна, подовжена і вузька, голкоподібна).

6. Колір листя (зелений, жовтий, червоний, коричневий, оранжевий).

7. Які зміни відбуваються з деревом в різні пори року?

8. Назва плода.

9. Яке значення має в житті людини, в природі?

Гриби

1. Назва гриба.

2. Де росте (під хвойним деревом, під листяним деревом).

3. Будова (шляпка, ніжка).

4. Колір шляпки (хоренива, жовта, оранжева, червона, рожева, біла).

5. Форма шляпки (округла, трикутна).

6. Товщина ніжки (тонка, товста). Висота ніжки (довга, коротка).

7. Який гриб на дотик?

8. Їстівний чи отруйний?

9. Спосіб приготування (варять або смажать).

Квіти

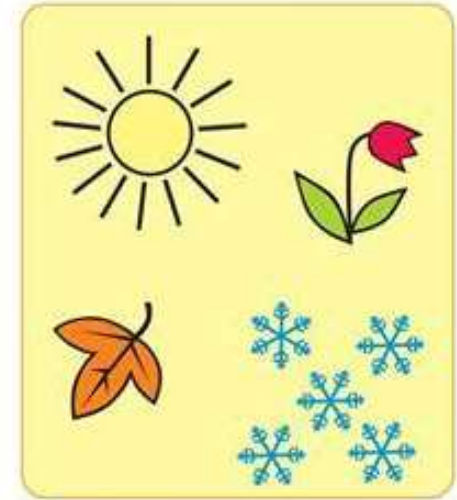
1. Назва квітки.

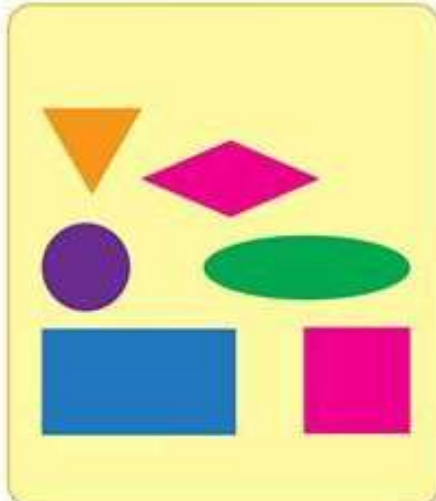
2. Де росте (у лісі, на луках, біля річки, у саду, парку, кімнаті)?

3. Будова (стеблина, листя, лепестки).

4. Якої пори року розквітає (навесні, влітку, восени, взимку)?

5. Форма квітки (округла, овальна, трикутна, ромбоподібна).
Форма листя (округла, ромбоподібна, трикутна, клиноподібна, овальна, видовжена та вузька, колочки).

6. Колір.

7. Значення в житті людини.

8. Значення в природі.

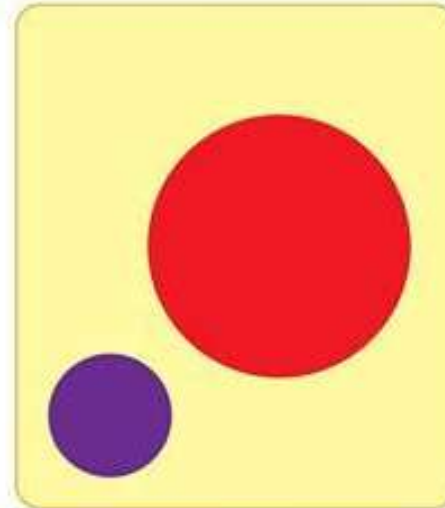
Фрукти, ягоди

1. Назва фрукта або ягоди.

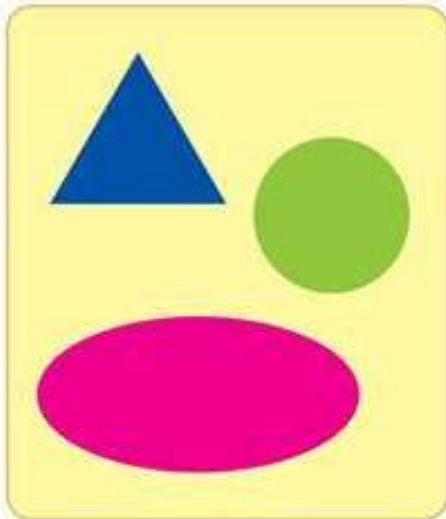
2. Де росте (на дереві, на кущі, у траві)?

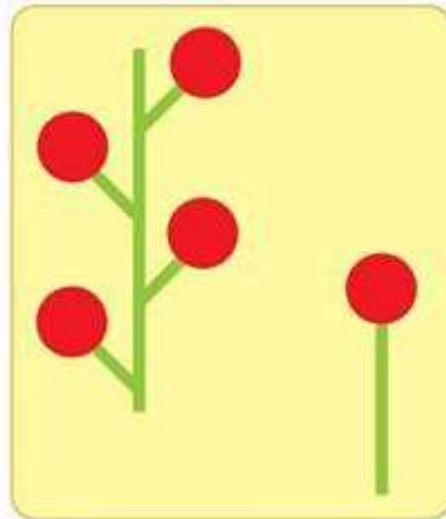
3. Розмір плоду (великий, маленький).

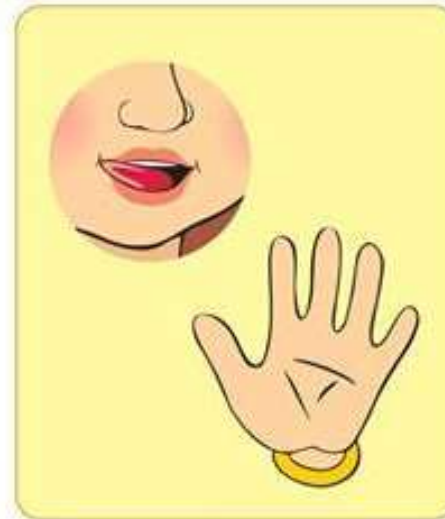
4. Колір.

5. Форма плоду (округлий, овальний, трикутний).

6. Кількість плодів стеблі (черешку) (багато, один).

7. Яким виявляється на дотик та на смак?

8. Спосіб вживання (варити, вживають сирим).

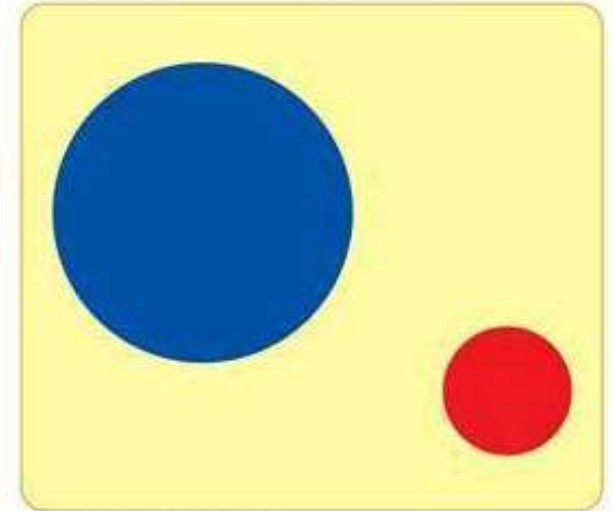
Комахи

1. Назва комахи.

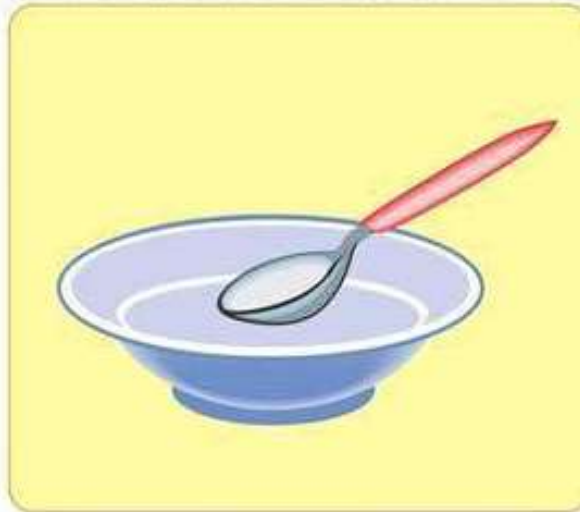
2. Де живе (у лісі, на луках, біля води; поред з людиною (на пасіці, на городі))?

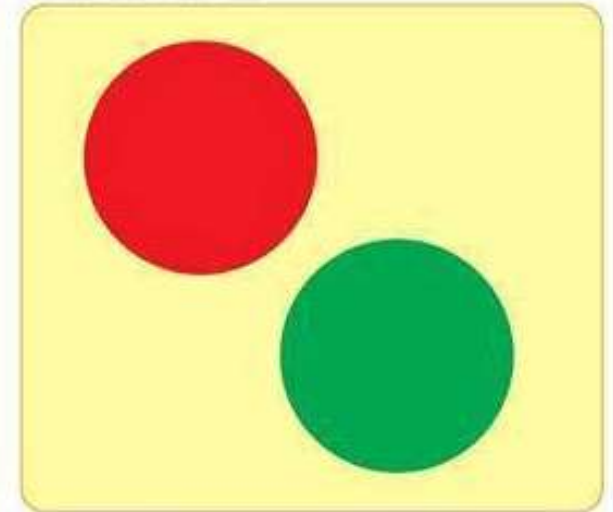
3. Розмір (великий, маленький).

4. Колір.

5. Чим харчується?

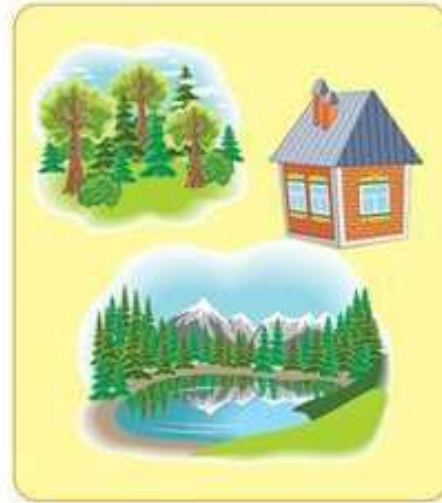

6. Корисне або шкідливе?

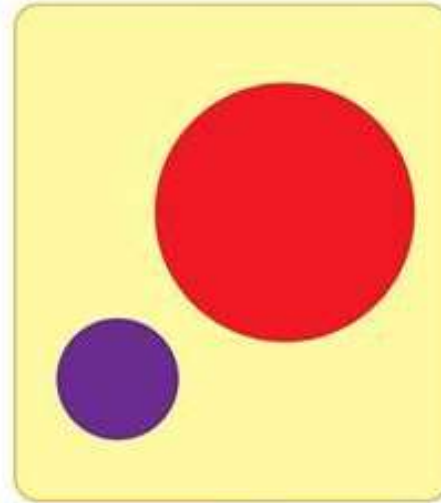
Птахи

1. Назва птаха.

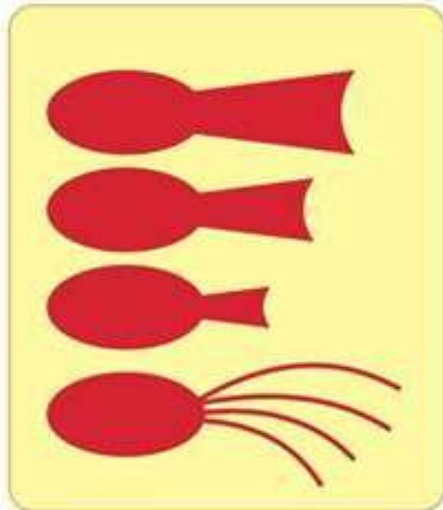
2. Де живе (у лісі, біля річки (дні); поред з людиною (свійськ)).

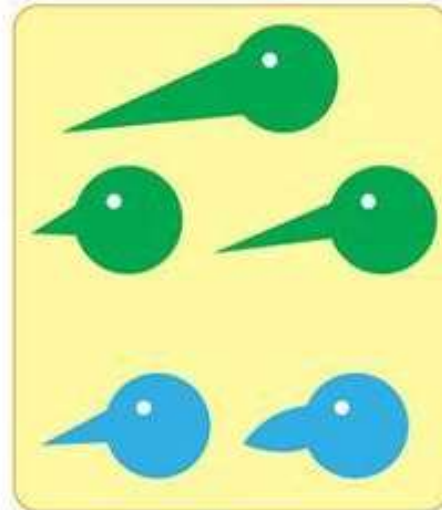
3. Розмір (великий, маленький).

4. Колір пір'я.

5. Довжина та форма хвоста (довгий, середній, короткий, лишній).

6. Розмір дзьоба (великий, середній, маленький).
Форма дзьоба (прямий, зігнутий).

7. Чим харчується?

8. Значення житті людини, у природі.

Людина

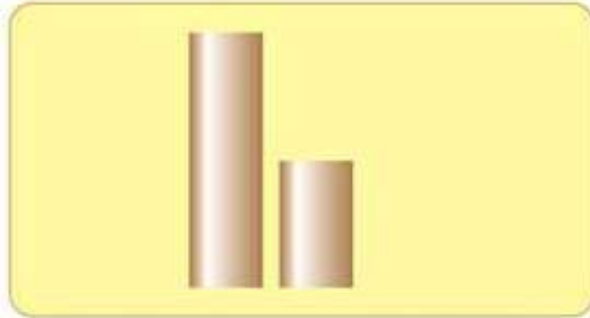
1. Ім'я.

2. Стать (чоловіча, жіноча).

3. Вік.

4. Зріст (високий, середній, низький). Будова тіла (товстий, худий).

5. Колір очей (блакитні, зелені, сірі, карі).
Колір волосся (русяве, руде, чорне, жовтіше).

6. Одяг.

7. Смак (улюблена пора року, улюблене свято, улюблений колір, улюблена страва).

8. Характер (добрий, злий).

9. Мрія.

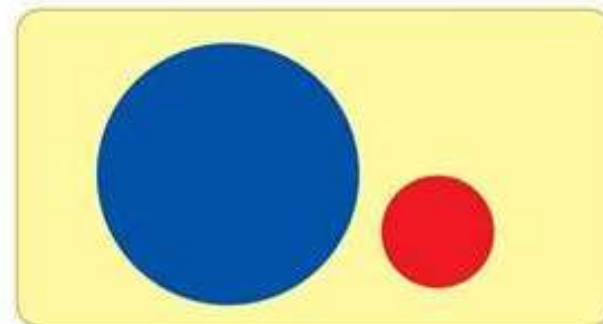
Тварини

1. Назва тварини.

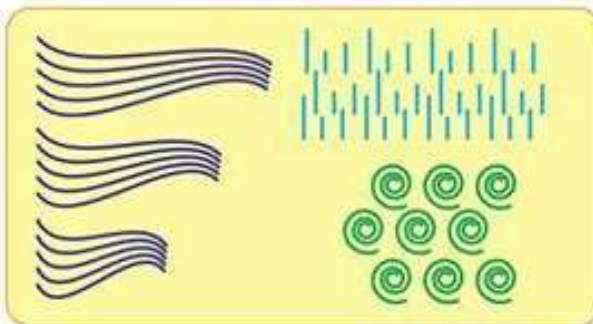
2. Де живе (у лісі, біля водоїмища, у морі (дуже): поряд з людиною (свійські)).

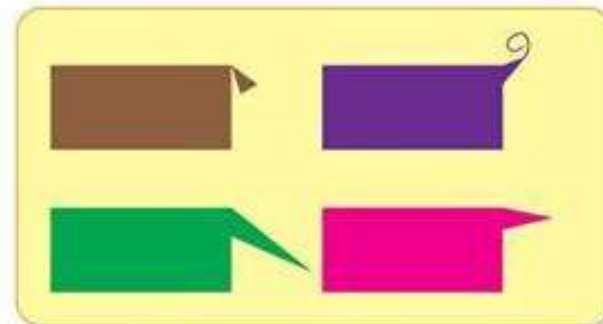
3. Розмір, вік (великий(дорослий), маленький(дитина)).

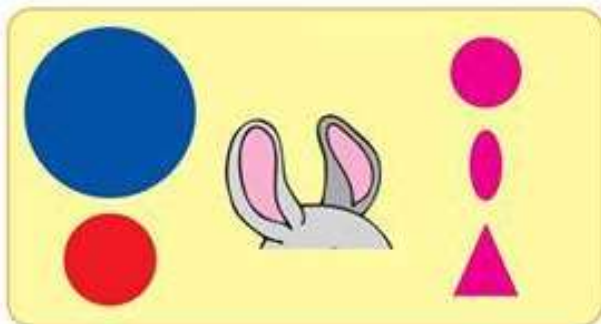
4. Колір хутра (білий, коричневий, чорний, сірий, рудий).

5. Довжина хутра (довге, середнє, коротке).
Структура хутра (гладеньке, хвилясте).

6. Довжина та форма хвоста (короткий, довгий, кільцем, пучастий).

7. Розмір вух (великі, маленькі). Форма вух (круглі, овальні, трикутні).

8. Чим харчується?

9. Яку користь приносить людині, природі?

Герої казок, мультфільмів

1. Ім'я персонажа.

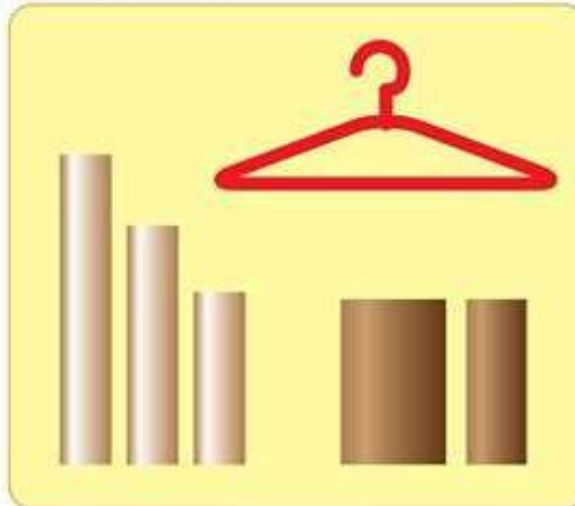
2. З якої казки (мультфільму)?

3. Автор казки.

4. Характер (добрий, злий).

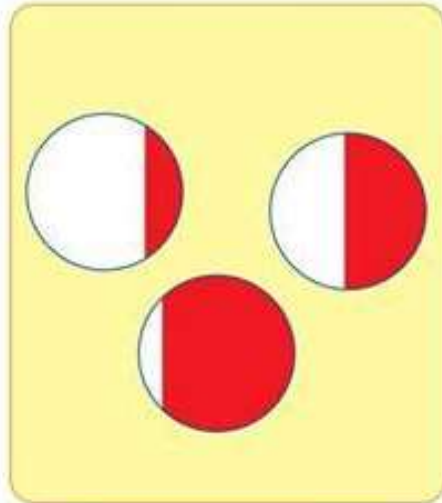

5. Характерні деталі зовнішнього виду (вік (молодий чи старий), зріст, побудова тіла, одяг).

6. Що ти робитимеш, якщо цей герой прийде до тебе у гості?

Пори року

1. Тривалість дня і ночі (день триваліший від ночі, день та ніч однакові за тривалістю, день коротший від ночі).

2. Характерний вигляд неба (сонячно, хмарно).

3. Зміни, які відбуваються у природі (покриває землю (сніг, молода трава, струмки, квіти, опале листя, суха трава); температура (холодно, тепло, мороз, спека).

4. Зміни, які відбуваються у рослинному світі (дерева сплять, викидають бруньки та квітнуть, плодоносять, скидають листя), трава.

5. Поведінка тварин (сплять або ні, прокидаються, народжують дитинчат).

6. Поведінка птахів (відлітають у вирій або залишаються, повертаються з теплих країв, виводять пташенят).

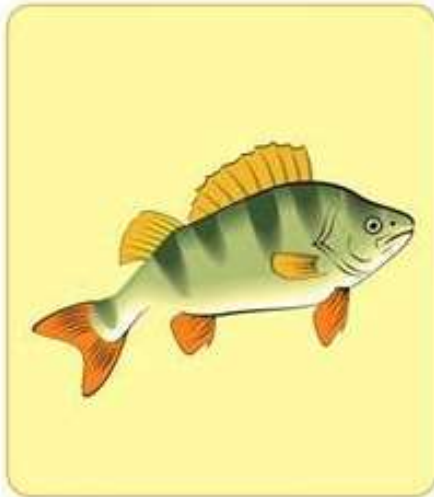

7. Який одяг носить людина?

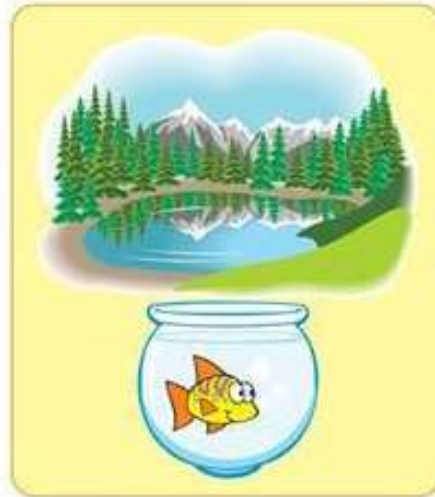

8. Дитячі ігри та розваги цієї пори року.

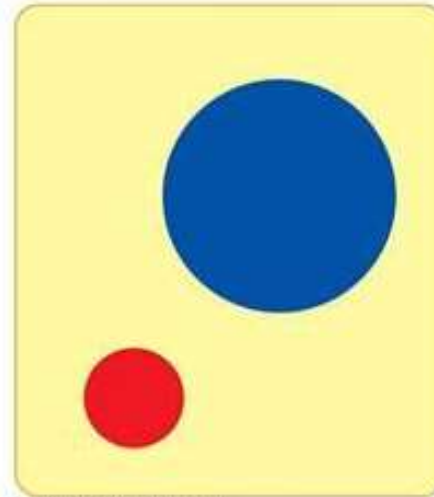
Риби

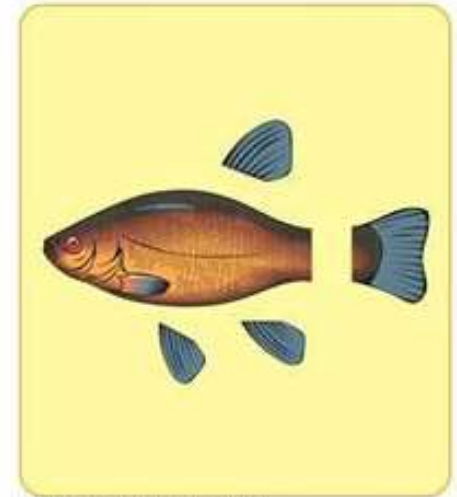
1. Назва риби.

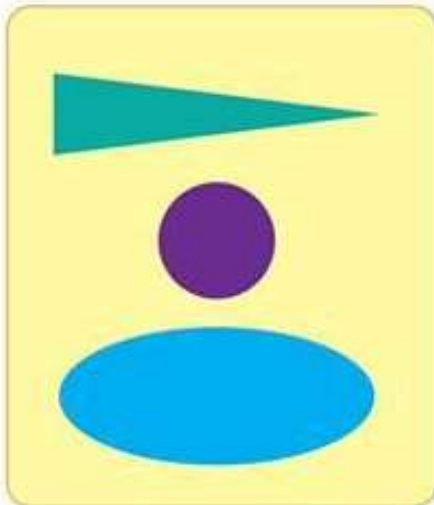
2. Де живе (у річці, у морі, в акваріумі).

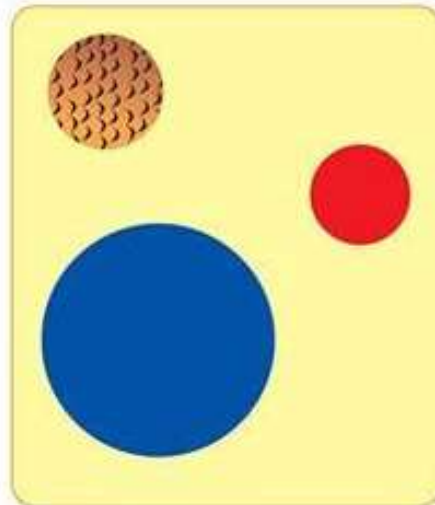
3. Розмір (велика, маленька).

4. Будова (тулуб, хвіст, плавники).

5. Форма тулубу (овальна, видовжена, округла).

6. Розмір луски (велика, маленька).

7. Чим харчується?

8. Спосіб приготування (варити або смажити).

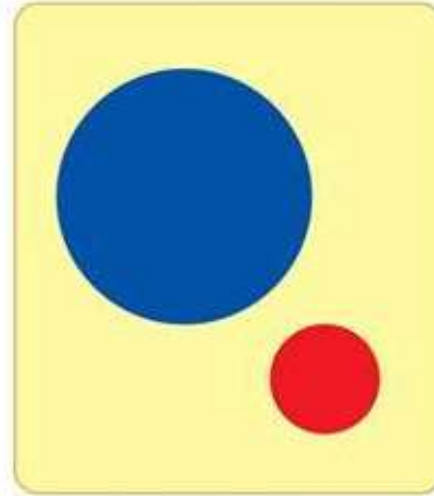
Листя

1. Це листочок.

2. На якій рослині росте (на дереві, на кущі, на квітці).

3. Розмір (великий, маленький).

4. Побудова (листова пластинка, ніжка, прожилки).

5. Форма (кругла, ромбоподібна, трикутна, клиноподібна, овальна, видрожена та вузька, колючосподібна).

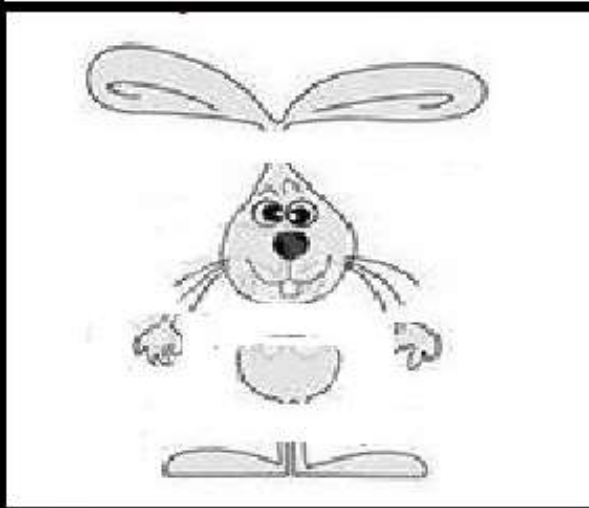
6. Колір.

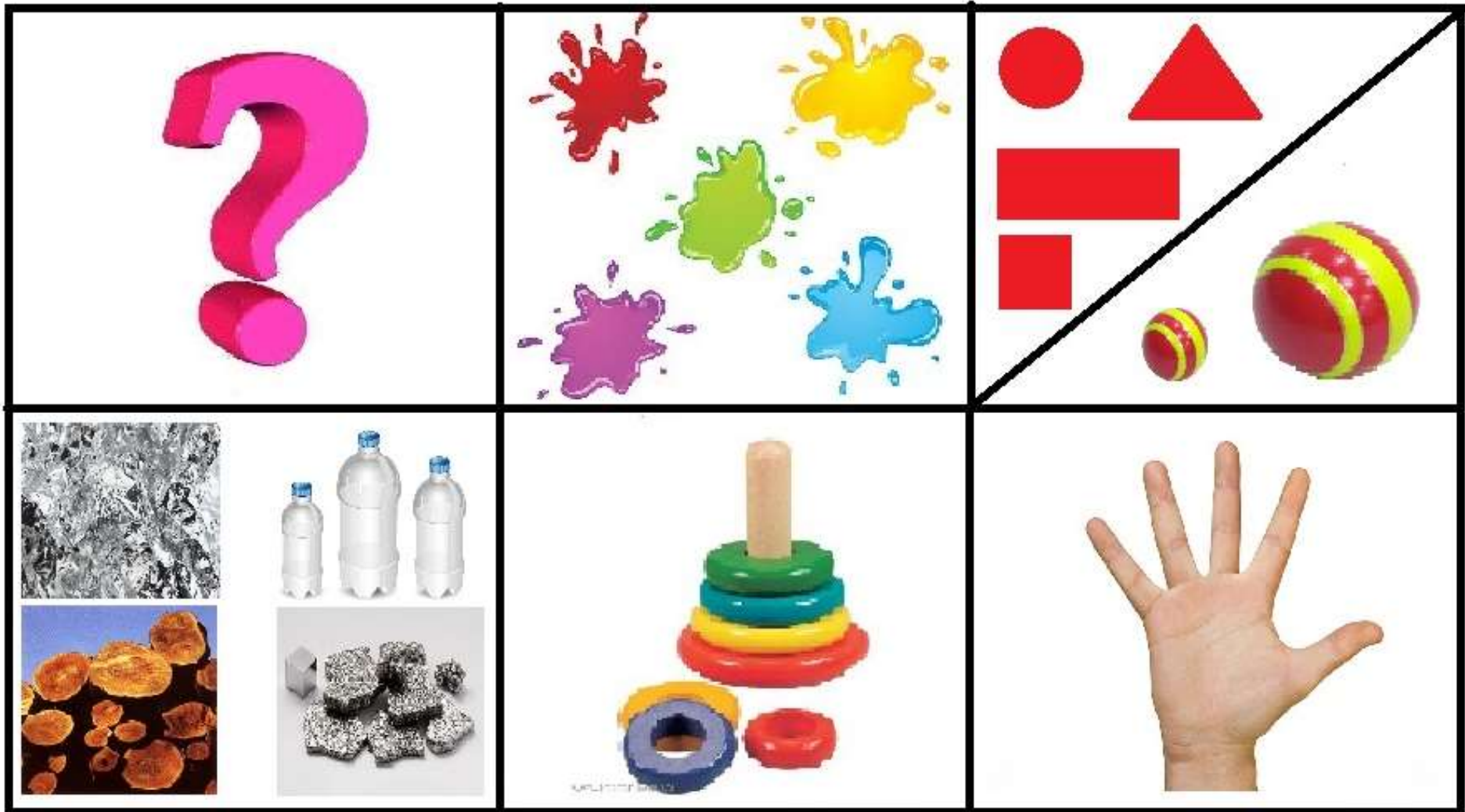

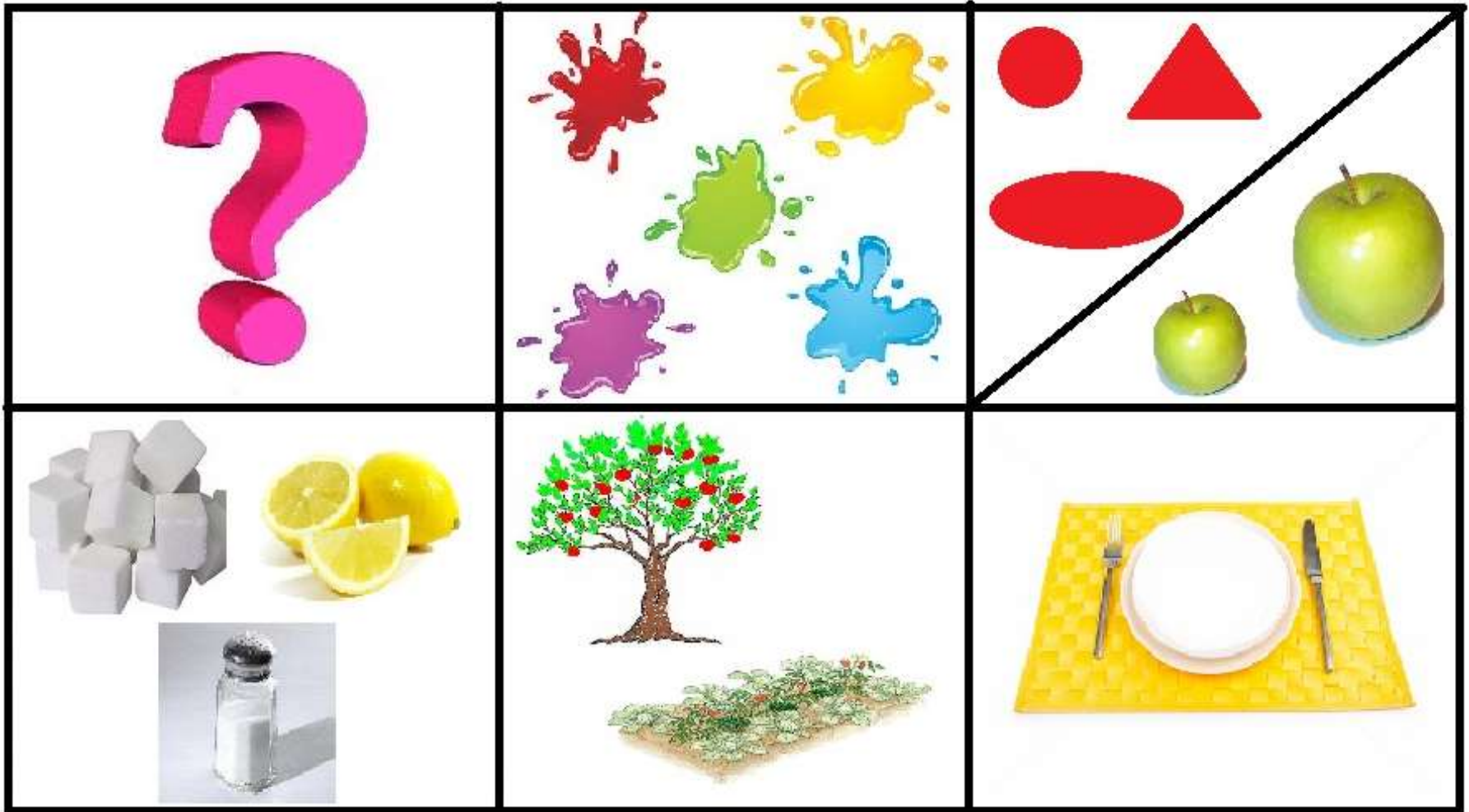
7. Сезонні зміни кольору.

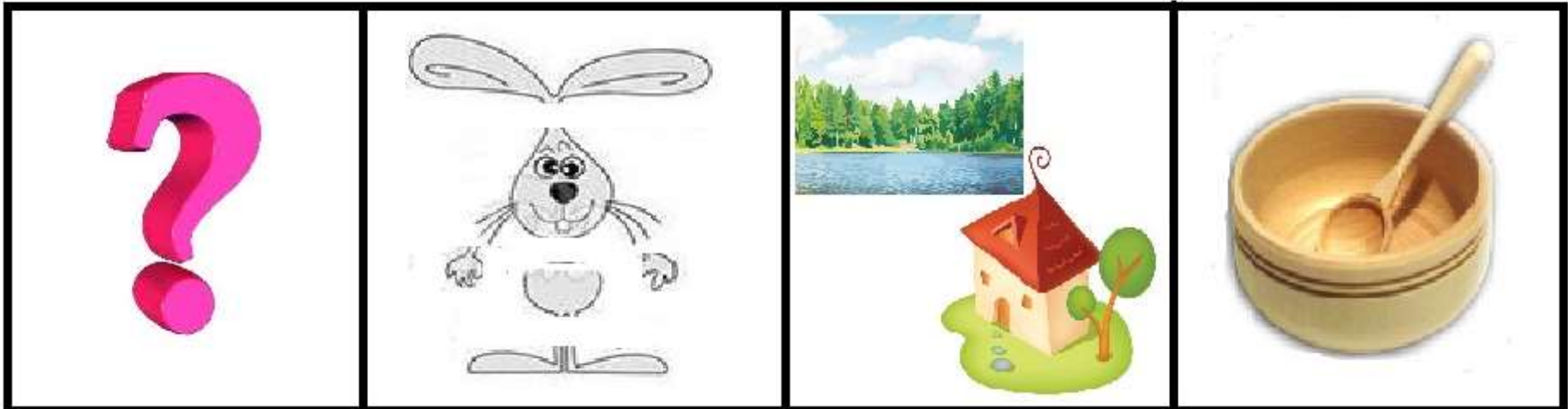
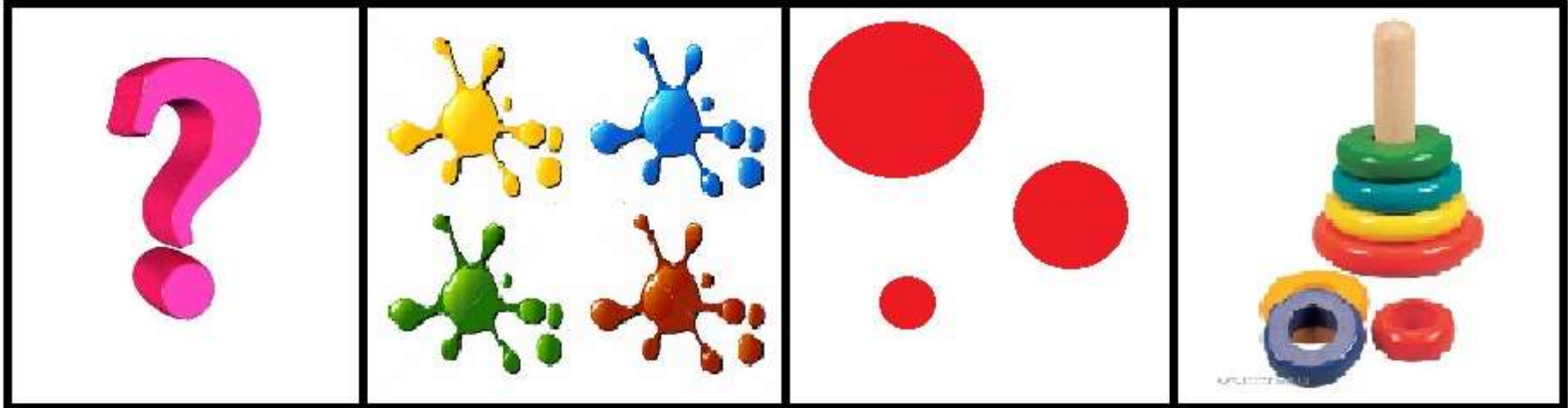
8. Значення у житті людини та рослині, до якої належить.

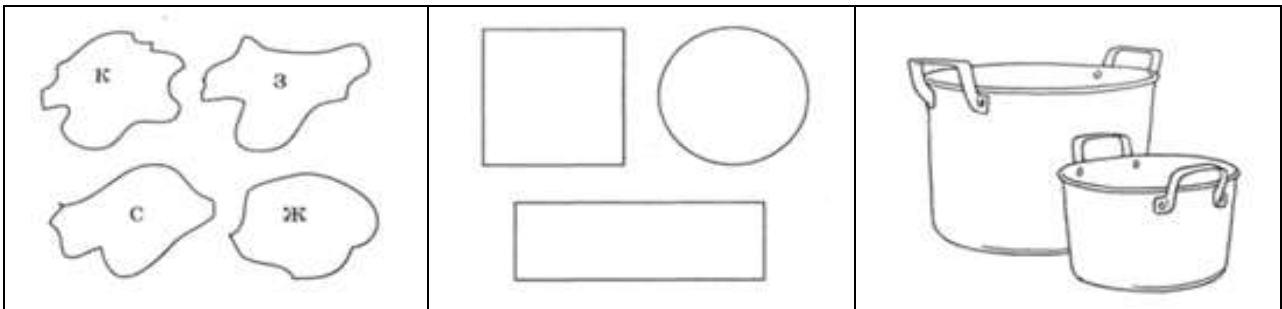
**СХЕМИ-МОДЕЛІ ДЛЯ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ
ОПИСОВИМ РОЗПОВІДЯМ**

Схема опису та порівняння посуду

Колір

Форма

Величина

Матеріал

Будова

Дії

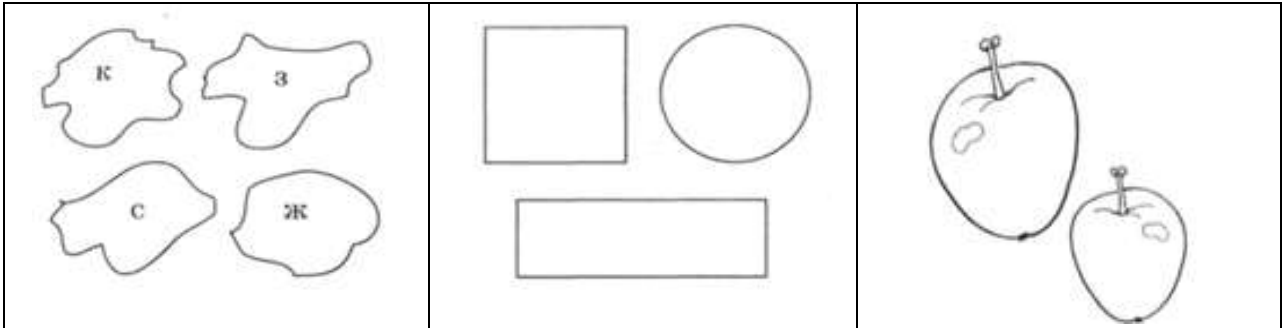

Схема опису та порівняння овочів, фруктів

Колір

Форма

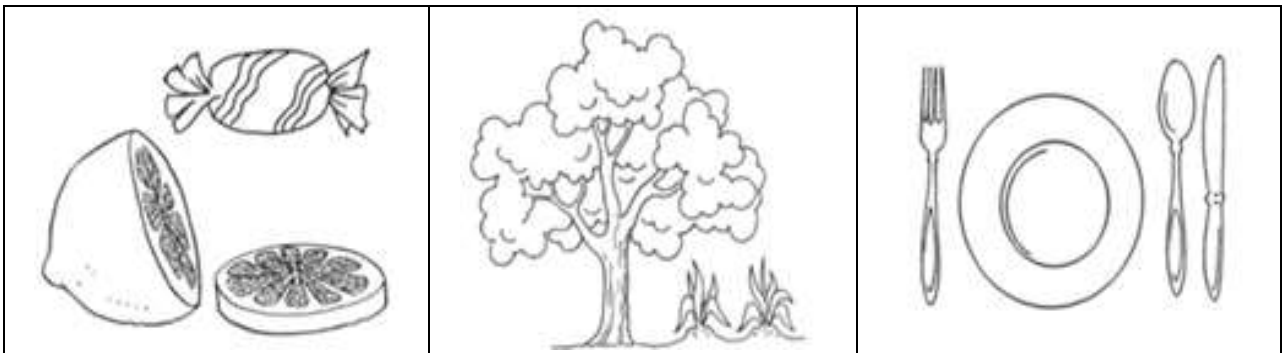
Величина

Смак

Місце росту

Як вживати в їжу

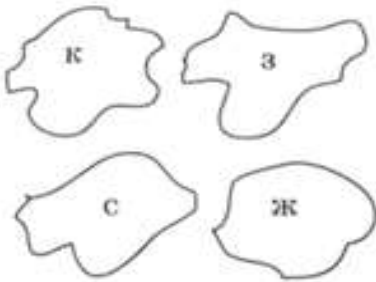

Схема опису та порівняння одягу

Колір

Матеріал

Частини

	<p>Шерсть</p> <p>Бавовна</p> <p>Акрил</p>	
---	---	---

Використання (сезон,
частина доби)

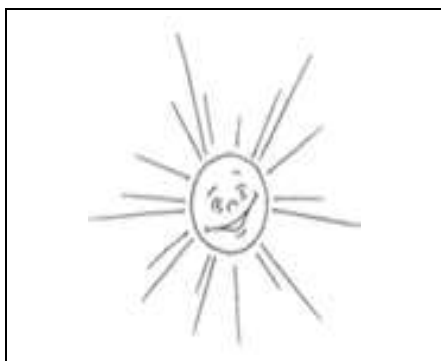
Призначення

Дії з одягом

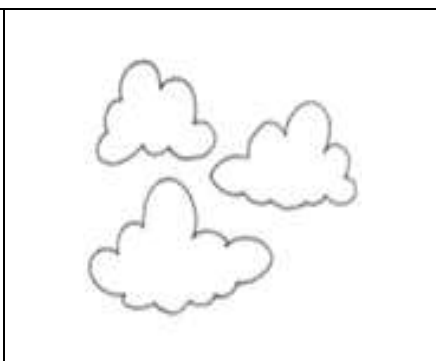
		
--	--	---

Схема опису та порівняння пір року

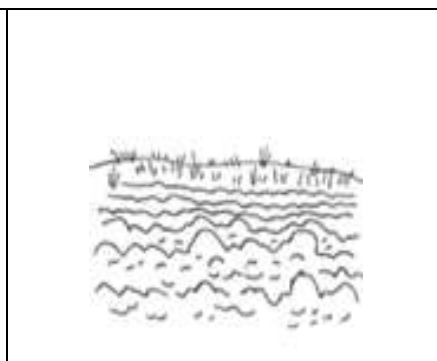
Сонце

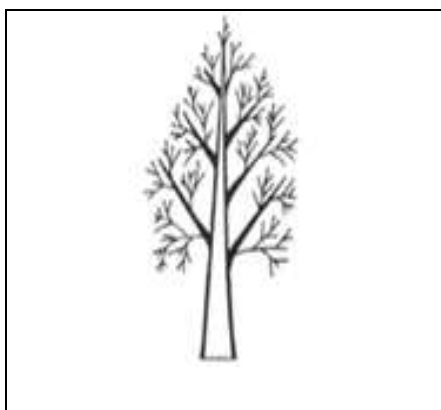
Небо

Ґрунт

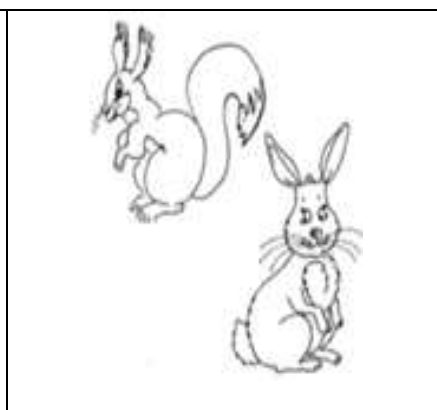
Дерева

Одяг людей

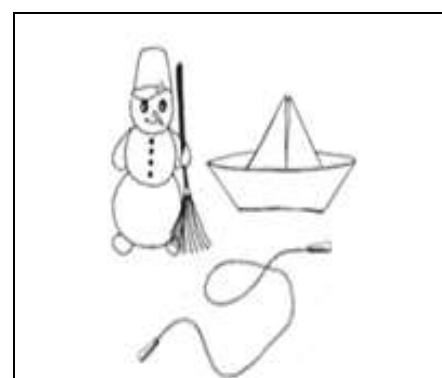
Зміни в житті тварин

Зміни в житті
птахів

Заняття дітей

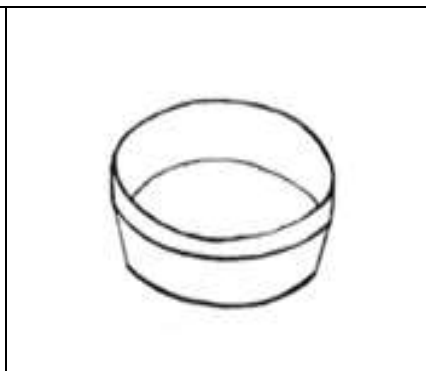
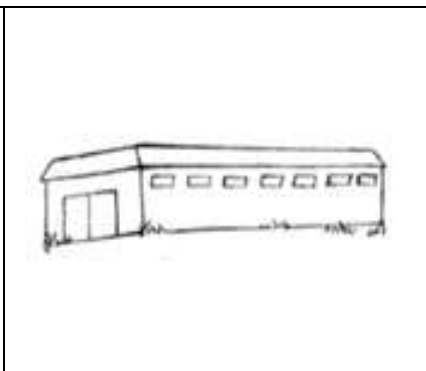

Схема опису та порівняння тварин

Зовнішній вигляд
(частини тіла)

Місце існування

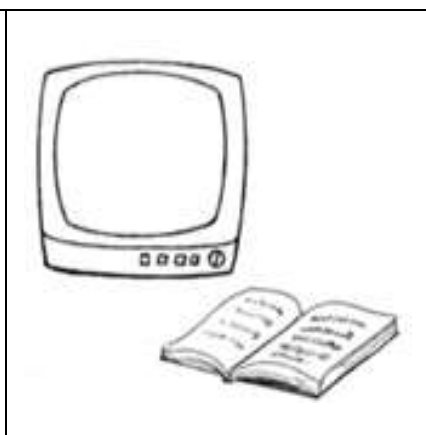
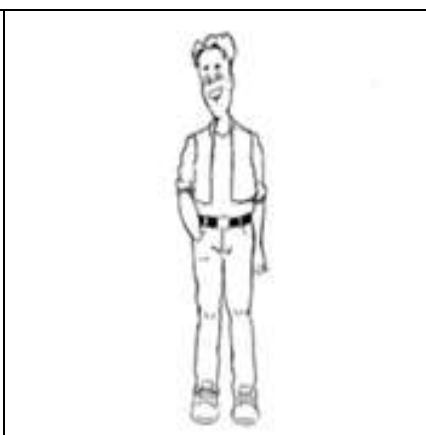
Чим харчується

Як називається дитячко

Яку користь приносить
людині

В яких казках чи
мультфільмах
зустрічається ця тварина

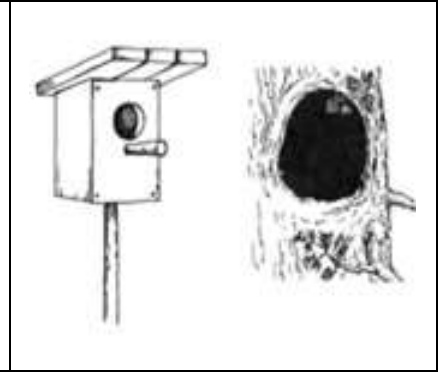
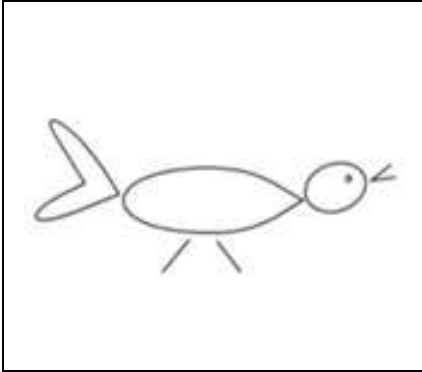

Схема опису та порівняння птахів

Зовнішній вигляд
(частини тіла)

Зимуюча чи перелітна

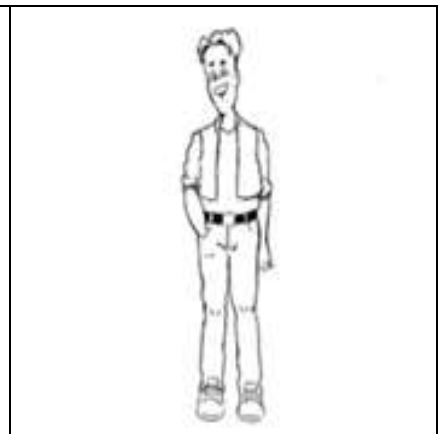
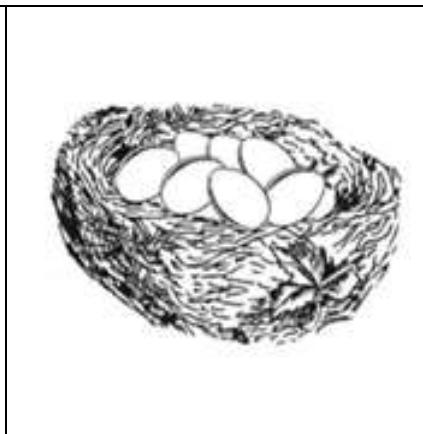
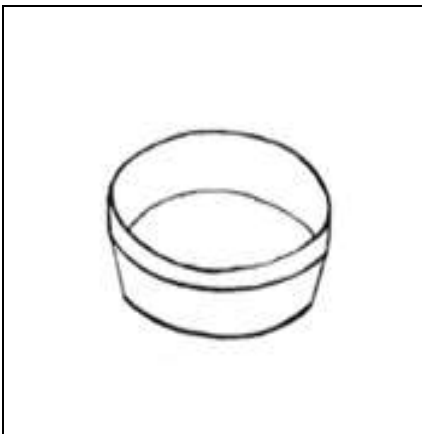
Де живе

Чим харчується

Як виводить пташенят

В яких казках чи яку
користь приносить
людині

Методичне видання

ЗИКОВА Олена Миколаївна,
БУТЕНКО Віта Григорівна

**ВИКОРИСТАННЯ
СХЕМ-МОДЕЛЕЙ ДЛЯ НАВЧАННЯ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ОПИСОВИМ РОЗПОВІДЯМ**

Методичні рекомендації

Підп. до друку 27.01.2025.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 4,77.
Ум. фарб.-відб. 4,77. Обл.-вид. арк. 3,29.
Тираж 100 пр. Вид. №3.

Видавець і виготовлювач:
СумДПУ імені А. С. Макаренка
40002, м.Суми, вул.Роменська, 87
Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.